

1937 Kuueteistkümnes aastakäik Nr. 5

EESTI KEEL

Akadeemilise Emakeele Seltsi ajakiri

Toimetus:

Joh. V. Veski

Peatoimetaja

E. Elisto

A. Raun

Toimetussekretär

P. Ariste

Tartu 1937

Akadeemilise Emakeele Seltsi kirjastus

Sisukord.

	Lk.
1. A. R., Bernát Munkácsi †	131
2. P. Ariste, Mõningaid alamsaksa laensõnu	132
3. V. Niilus, Heikki Ojansuu lõuna-eesi murdekogudest	140
4. E. Muuk, Võõrsõnade ja võõrkeelendite silbitamisest	146
5. S. Tanning, Murdetekst Helmest	156
6. Raamatute ülevaade :	
A. R., Sovetskoje jazõkoznanije	157
„ , Mélanges offerts à Jacq. von Ginneken	160
7. Õiendus	162
Résumés. — Summaries.	
2. P. Ariste, Quelques mots d'emprunt au bas allemand	140
3. V. Niilus, Les collections de Heikki Ojansuu sur les dialectes estoniens du sud	145
4. E. Muuk, Sur la syllabation des mots étrangers en estonien	156

EESTI KEEL

Akadeemilise Emakeele Seltsi ajakiri

Toimetus:
Tartu, Rüütli 24, III kord.

Talitus:
Akad. Kooperat., Ülikooli 15, tel. 63.

Bernát Munkácsi †.

Budapestist teatatakse, et B. Munkácsi on oma „Jumala teenimisele, kodumaale ja teadusele pühendatud elu 78-ndal aastal“ septembrikuu 21. päeval vaikselt hinge heitnud. 15. III 1935 veel võisime pühitseda tema 75-ndat sünnipäeva, nüüd aga ei ole teda enam.

Munkácsi elutööst on „Eesti Keele“ veergudel juba juttu olnud¹. Viimased aastad ei ole sellele suuri täiendusi toonud. Munkácsi on avaldanud uusi kommentaare oma määratule voguli rahvaluulekogule, tema suur voguli keele sõnaraamat aga on jäänud hoopis ilmunuta.

Munkácsiga on soome-ugri keeleteadus kaotanud ustava töömehe ning suure romantiku. Ustav oli ta oma vaevarikastel uurimisreisudel, mille raskusist ta ise kirjutab ms. järgmist: „Kogu aja, millal mul tuli elada jurtides (tervelt kuu aega), ma ei võinud ööks lahti rõivastuda; koguni ma pidin magama heites sama hoolikalt rõivastuma, nagu kaugele teekonnale minnes — ja ometigi oli pärast keskööd võimatu magada kõva külma tõttu. Kui pärast kogupäevast vaimset väsitust oma seitsmekordseisse rõivaisse rõivastununa maa peale sirutusin, ei saanud ma tunda une kosutavat mõju... ja pärast paarinädalast kõva tööd hakkas minu juures ilmnema kurnatus ja suur ärritus.“² Ustav ning väsimatu oli Munkácsi ka kaasatoodud ainestiku läbitöötamisel. Oma mitte-keeleteaduslikust ametist hoolimata ta jõudis avaldada õige silmapaistva määra oma kogudest, suurema, kui

¹ Vt. A. Raun, Bernát Munkácsi 75.-ks sünnipäevaks 12. III 1935, EK 1935, lk. 4—6.

² Tsiteeritud D. Fokos'i järgi Nyr. LIX, lk. 40.

mitmed teised, teaduslikule tegevusele soodsamais oludes töötanud uurijad. Munkácsiile veel oli iseloomustav, et ta ei rahuldunud käegakatsutavaga, vaid taotles kaugemaid sünteese, julgedes astuda ka senitallamata radadele. Ning seda ta tegi, nagu rõhutas prof. Gy. Németh Munkácsi 70 a. sünnipäeva puhul Kőrösi Csoma-Archivum'is, õige romantiku kombel tõsise andumuse ning täieliku südamepuhtusega.

Rahu suure koguja, otsija ning avastaja põrmule! Tema töö aga püsib ning elustab mälestust temast.

A. R.

Mõningaid alamsaksa laensõnu.

Ühestki teisest keelest ei ole eesti keel saanud nõndapalju laensõnu kui omal ajal Baltikumis kõneldud alamsaksast. Alamsaksa mõjustusaeg on olnud pikk, sest vähemalt sakslaste siiatulekust kuni möödunud sajandi esimese pooleni on sellel keelel olnud õige tihedaid kokkupuuteid eesti keelega. Kuigi alamsaksa keel kirjakeelena suri välja 16. sajandi jooksul, säilis ta sakslaste üldise kõnekeelena 18. s. teise pooleni ja üksikutes kohtades, nagu sadamalinnades, Hiiumaal ja mujal, isegi 19. s. teise pooleni. Raamatukoguhoidja O. Freymuth on allakirjutanule jutustanud, et tema poisikesepõlves kõnelesid mõningad Tallinna vanad daamid omavahel õige alamsaksapärast keelt veel möödunud sajandi lõpulgi. Kiiresti oma iseärasusi kaotavas baltlaste ülemsaksa kirjakeeles on alamsaksa leksiikaalseid jooni ja häälikunähtusi tegelikult praegugi olemas. Et Hiiumaa sakslaste ja kadakate ringkonnas elas alamsaksapärane keel möödunud sajandil, seda osutab Reigi köstri sõnasõnaliselt toodud lause C. Russwurm'i teoses „Eibofolke oder die Schweden an den Küsten Ehistlands und auf Runö“ I osa (Tallinn 1855), lk. 90. Autorit Kabulinjale viies on köster öelnud, et see on see koht, kus „Todtenknöcher liegen, wo die Menschens begraft sind“. Hupe.l on öelnud oma teoses „Topographische Nachrichten von Lief- und Ehistland, I (Riga, 1774), lk. 147, et „die platdeutsche (s. o. keel) ist zwar seit 20 Jahren sehr aus der Mode gekommen“. Seda väidet ei saa võtta

absoluutse tõena, sest 20 aastat hiljem, aastal 1795, kirjutab keegi teine autor, et alamsaksa keel on Baltikumis veel üldiselt tarvitusel (Jenaische Allgemeine Literatur-Zeitung 1795, köide 3, veerg 523)¹.

Eesti keeles leiduvatest alamsaksa laenudest ei ole olemas niisugust kokkuvõtlikku ülevaadet, nagu on olemas läti keele kohta², kus alamsaksa laenuvara on veelgi ulatuslikum kui meil. Eesti alamsaksa laensõnu on peale laialipillatud ajakirjamärkmete ja mõningate uurimuste kõrvalnotiitside käsitledud üksnes kahes erikirjutises, nimelt Heikki Ojansuu' poolt („Über einige niederdeutsche lehnwörter des estnischen“, SUSAXXIII, 13) ja W. Schlüter'i pikemas ülevaates „Über die Beeinflussung des Estnischen durch das Deutsche, mit besonderer Berücksichtigung des Niederdeutschen“ (Sb. GEG 1909). Alljärgnevas kirjutises tahetakse tuua mõningaid niisuguseid alamsaksa laensõnu, mida seni ei ole mainitud vastavas kirjanduses või mille päritolu kohta varasemad autorid on olnud teisel arvamisel³.

jukerdama 'jändama, tembutama', *hobune jukerdas peale, ei hakanud minema* — Pärnumaa sõna (Lisasõnastik). Sõna näib praeguses keeleuususes olevat enam-vähem uldeestiline.

- Mensing *juckern* (= *zugen*) 'häufig spazieren, fahren'.

jänni jääma, *jännis* olema (Väike õigekeelsus-sõnaraamat = VÕS). Murdeti esineb sõna ka *jann*-kujul [A. Saareste, Viron kielikartaston julkaisemisaikeesta (Vähäisiä kirjelmiä, LXVIII, lk. 13)].

¹ Selle viite eest on allakirjutanu tänu võlgu dr. K. Schreiner'ile.

² Johann Sehwers, Sprachlich-kulturhistorische Untersuchungen vornehmlich über den deutschen Einfluss im Lettischen. Leipzig, 1936.

³ Kui ei ole eriti märgitud, siis on eesti vasted võetud Wiedemanni „Eesti-saksa sõnaraamatust“. Wiedemanni ortograafia asemel on aga tarvitusele võetud praegune kirjaviis, et lihtsustada sõnade graafilist külge. Alamsaksa vasted on kahest sõnaraamatust: Karl Schiller — August Lübben, Mittelniederdeutsches Wörterbuch, Bremen, 1875—1881, ja Otto Mensing, Schleswig-Holsteinisches Wörterbuch, Neumünster, 1927—1935.

- Mensing *Jan* (=žan), ka *Jann* 'eigentl. wohl derjenige, der im Kartenspiel keinen Stich bekommt', *denn kann man ni mehr jannt warrn* 'siis ei vöi enam jänni jääda'; *se sünd jannt wörn* 'sie haben keinen Stich bekommen'. Alamsaksa praeguses keeleuususes tähendab harilikult lause *ut'n Jan sien* 'die Hälfte der zum Gewinnen nötigen Augen erreicht haben (also z. B. beim „Sechsendsechzig“ 33)', vrd. eesti *jännist väljas olema*. Meilgi on *jännijäämine* tarvitusel just esijoones kaardi- ja muus mängus. Alamsaksas võib aga käesolev sõna esineda ka muudes ühendustes, näit. *nu sünd wi ut'n Jan* 'nun sind wir über den Berg, aus dem Gröbsten heraus, im Klaren'.

Wie demannil esinev *jänn*, gen. *jännil - jönn* 'Lallen, unverständliche Sprache', *juba j. keeles* 'er ist schon sprachlos (v. Sterbenden)' = *juba keel segane*, ei kuulu kõnesoleva alamsaksa laenuga ühte, vaid see on algupärane *jä*-alguline sõna. Vrd. Lõnnrot SRS *jänni*, gen. *jannen* = *jänne*, gen. *jänteen* 'sena, sensträng, sträng, bågsträng, ledband, ligament, fiber, nerv, fjäder, bäge, stråke jne.', *lapsella on j. kielessä* 'barnet har tunghäfta', *pane saha jänniin* 'spänn sågen', ja veel palju siia rikkalikku sõnaperre kuuluvaid näiteid.

kellu, gen. *kellu, kell*, gen. *kellu* (~ *kella*) 'Maurerkelle, Kelle'.

~ Schiller-Lübben *kelle* 'Kelle'.

Eesti vaste tüvevokaali *u* või *a* tekkimiseks on nähtavasti kaasa mõjunud sõna *kell*, gen. *kella* ~ *kellu* 'Glocke, Klingel, Schelle, Uhr jne.'

klii, pl. *kliid, kliied, lii, liie, kliiane, kliiene* 'Kleie'.

~ Schiller-Lübben *klie, klige* 'Kleie'. EK 1922, lk. 22, on eesti *kliid* peetud rootsi laensõnaks, < *kli*. Rootsi sõna on aga teatavasti ise ka laen alamsaksast.

liik, gen. *liigu* (~ *liigo*), *leik, liit* 'Schmaus, Zeche, Festgelage', *liigud, liigu-raha* 'spec. das beim Contrahiren od. Handel zum Vertrinken abgemachte Geld', *liiku jooma, liigud tegema* 'solches Geld vertrinken', *see on minu liik* 'das ist ein von mir bezahltes Gelage', *sina võtad liigud ka* 'du übertimmst auch die Bezahlung der Zeche'.

- Schiller-Lübben *littkôp, likôp* 'Leitkauf, Wein-
kauf, mercipotum'. Tölkele on autorid lisanud: „Bei einem
Kaufe pflegte ausser dem bedungenen Kaufpreise noch ein
geistiges Getränk gegeben zu werden, das zur Feier und
Bekräftigung des eingegangenen Verkaufes oder Vertrages
gewöhnlich von den Paciscenten gemeinschaftlich getrun-
ken wurde.“

lähker, gen. *lähkri* (~ *lähkre*), *lähkel, lekker* 'Lägel,
kleines Fässchen, Schlauch'.

- Mensing *Lechel, Lech, Lecher, Lechum, Legel, Leichel*
'Legel, hölzernes Tönnchen, etwa von der Form einer Kin-
dertrommel, mit erhöhtem Spundloch, das gleichzeitig zum
Trinken diente. Es wurde, mit Braumbier oder Buttermilch
gefüllt, von den Arbeitern mit aufs Feld genommen, ent-
weder am Riemen über der Schulter getragen oder unter den
Wagen gebunden.' — Nagu nähtub sellest kirjeldusest, on
alamsaksa keeleala lähker nii kujult kui ka tarvitusviisilt
eesti vastega täiesti ühtiv.

Setälä Bibl. Verz. järgi on soome *leili* 'lägel' õige
noor laen rootsi keelest.

mats esineb Wiedemannil üksnes mehenimena
Mats, gen. *Matsi* ja niisugustes liitsõnades nagu *kolu-*
Mats, kottu-M. 'ein Popanz', *loll-M.* 'Pinsel, Schlafmütze',
nalja-M. 'Spassvogel', *tuhka-M., tuhka-haua-M.* 'Aschen-
brödel, Stubenhocker' jne. Praeguses keelepruugis tähen-
dab *mats* 'labast, tahumata inimest, talupoega'. Vrd. EÕS
mats, matsitaoline, matslik, matslikkus.

- Schiller-Lübben *Matz* 'Koseform für Matthäus,
einfältiger, lächerlicher Mensch'. — Ka alamsaksas võib
see nimi liituda mitmesuguste atribuutidega ning nõnda
moodustada pejoratiivse tähendusega hüüdnimesid. Eestis
võib *mats* murdeti tähendada kuldnokka (Kassari). Seegi
täendusvarjund leidub juba saksa keeles ning saksast
laenatuna muu seas ka lätis (Schwers, Sprachlich-kul-
turhistorische Untersuchungen, lk. 75, s. v. *mačins*).

matt, gen. *mati* 'Metze, halbes Külmit', *hlire-m.* 'Viertel-
külmit, $\frac{1}{24}$ Lof.'

~ Schiller-Lübben *matte* 'Metze, das Mass Getreide, welches der Müller für das Mahlen erhält'. Esitatud alamsaksa tähenduses on *matt* eestigi keeles üldiselt tuntud: *mölder vōtab matti*. Käesolev alamsaksa sõna on siirdunud ka balti ülemsaksa: Hupel Idiotikon *Matte* 'ein kleines Kornmass, die Metze, daher Mühlenmatte'.

mel, gen. *meiu* 'Maie, Maibirke', *meiu-kuu* 'Maimonat'.

~ Schiller-Lübben *mei - mei(ge)*, 'grüner Festzweig, Reis von Birken etc.' — *Meiude* tarvituseletuleku kohta kirjutavad autorid: „Kirchen und Häuser um Pfingsten mit Birkenzweigen zu zieren war in Deutschland seit dem 11. Jahrhundert allgemeiner Gebrauch geworden.“

Schlüter, lk. 42, on eesti sõna ühendanud saksa *Mai-birke-ga*. — Üldiselt on Thomsenist alates tahetud *a-* ja *u-*tüvelistes germaani laenudes näha vanemat kihti või kindlaid skandinaavia laenusid. Tegelikult on olemas vägagi palju ilmseid alamsaksa laensõnu, mis on eesti keeles saanud *a-* ja *u-*tüveliseks, näit. kas või üsna hiline sõna *piip*, gen. *piibu*. *Meiu* juhul võib *-u* seletuda ka sellega, et sõnale on tahetud anda diminutiivset varjundit.

memm, gen. *memme* 1. 'Mutter', *ella-m*. 'Grossmutter', 2. 'Brudersweib'.

~ Mensing *Memm* (= *meṁ*) ~ *Memme* (*memə*) ~ *Memmer* (*memə*) 'Kosewort aus der Kindersprache „Mutter“'.

moos, gen. *moosi* 'Mus'.

~ Schiller-Lübben *mōs* 'Kohl, Gemüse, breiartige Speise'. Balti-ülemsaksas on see alamsaksa sõna säilinud: Hupel Idiotikon *Moos* 'bedeutet hier Mus, sonderlich dick gekochten Beerensaff'.

neetima ~ *neetma* EÕS. Wiedemannil on *needima* 'nieten, vernieten'.

~ Schiller-Lübben *neden* 'nieten, d. h., mit dem Hammer durch Breit- oder Krummschlagen eines Nagels oder der Nägel befestigen'.

Eesti keeles esinevat *-t-d* (*neetma*) ei tarvitse seletada ülemsaksa mõjuga. Ootuspärased *needima* olevik ja *da-*infinitiiv muuseas on samaastmelised: *needin*, *needida*. Et see

suhe on vastuolus teiste seesuguste verbide v\u00e4ldetega, on nendesse vormidesse, kus peaks esinema tugev aste, tekkinud *t*. Samasugust lenise asendamist fortisega kohtab muudelgi juhtumel. Nii on *kruubid*, gen. pl. *kruubide* < *gruben* asemele saadud *kruubid*: *kruupide*.

nibu, gen. *nibu* (- *neu*), *nipp*, gen. *nipi* (- *nipu*) 'Spitze, Ende' *kurgu n.* 'Z\u00e4pfchen im Halse, *nisa n.*, *rinna n.* 'Brustwarze', *perse n.* 'B\u00fcrzel'.

- Schiller-L\u00fcbben *snibbe* 'Schnabel', Mensing *Snipp* (= *snib*), *Snibbe* 'Schnabel, Spitze, spitzauslaufender Gegenstand' jne.

pada 'Pique (im Kartenspiel)'.

- Schiller-L\u00fcbben *spade* 'Spaten'. Mensing kirjutab *Spaden* (= *sb\u00f8dan*) kohta muu seas: „Wegen der \u00c4hnlichkeit in der Form wird S. auch als Bezeichnung f\u00fcr Pik gebraucht“, *Spadenass* 'Pikass', *Spadenbuur*, *Spann-Groth* 'Pikbube'.

Eestis on keelevaist kaardim\u00e4ngu-termini *pada* \u00fchendanud samak\u00f5lalise s\u00f5naga *pada* 'Grapen, eiserner Kessel, Kochtopf'. See asjaolu on andnud v\u00f5imaluse, et padamasti on lubatud *pott* 'Topf' j\u00e4rgi kutsuda ka *potiks*.

piil, gen. *piilu* (- *piilo*) 'Ente', *piilu piilu* 'Lockruf f\u00fcr Enten', *piil-part* 'Kriekente (Anas Crecca)'. Praeguses keeleuususes on \u00faldisem nom. *piilu* ja liits\u00f5na *piilupart* - *piilupart*, kuigi s\u00f5naraamatuis esineb kuju *piilpart* 'vilepart, okariino'.

- Mensing *Piele* (= *ptl\u00e5*) 'junge Gans oder Ente' (lastekeeles, nagu meilgi enamasti, kuid eriti just ka nimetatud lindude juurdemeelitisena), *Pieleaantken* 'junge Ente', mis konstruksioonildasa vastab eesti liits\u00f5nale *piilupart*.

piin, gen. *piinni* 1. 'Klemme, Zwicke', *piinni panema* - *p. tegema* 'zwicken, in die Enge treiben'; 2. 'Instrument zum H\u00e4mmern der Sensen und Sicheln', *vikati-p.* dass., *haamri-p.* 'das d\u00fcnnere Ende des Hammers'; 3. 'kleiner eiserner Stiff'.

- Schiller-L\u00fcbben *pin*, *pinne* 'Pinne, Spitze, (bes. h\u00f5lzerner) Nagel, Schusterzweck, Pflock jne.'

Alamsaksas leidub vasteid ka verbidele *piinnima* 1. 'klemmen, einspannen, stramm machen', *kiinnit p.* 'einschnüren (mit dem Schnürleib)', *keeli p.* 'Saiten aufziehen'; 2. 'fig. einhauen, stark essen oder trinken, prügeln'. Praeguses keeleuususes on sellest arenenud tähendus 'teist inimest ahistama'.

piltser, gen. *piltseri* 'Siegel, Petschaft'.

- Schiller-Lübben *pitzeer* 'Petschaft (auf dem Siegelring)'.

porss, pl. *porсад, ports* 'Porst (Myrica Gale L.), Post (Ledum palustre L.)'.

- Schiller-Lübben *pors* 'Myrica Gale, Pors, Myrtenheide'. Balti-saksas esineb Hupeli Idiotikoni andmeil *Pors, Porst, Porsch* 'wilder Rosmarin (Ledum palustre)'.

Setälä Bibl. Verz. järgi soome *pursi* on noorem skandinaavia laensõna, < uusrootsi *pors*, ojabaa *purs*.

prügi, gen. *prügi* - *prüga, rügi, rüga* 1. 'Schutt, Unreinigkeit', 2. 'Pflastern', *p.-kivi* 'Pflasterstein'. — *prügima* - *prügama* 'pflastern, brücken'. Praeguses kõnetavas on üldisem *prügitama* 'pflastern', mis sõna puudub Wiedemanni sõnaraamatus.

- Schiller-Lübben *brugge* 'Brücke', *bruggen* 1. 'eine Brücke machen', 2. 'mit Steinen pflastern, in ältester Zeit auch mit Bohlen belegen'.

Eesti keelest võib arvata, et algselt on laensõnaga *prügi* tähistatud üksnes tänavasillutist. Et aga sillutuseks on tarvitatud muu seas just kivi-, puu- ja muid jätiseid, on sõna hakanud käsitama igasugust 'räissi, rämpsu'. Eesti *sild* 'unterhaltener Weg', *sillule minema* 'zur Wegbesserung gehen', *silla-kubjas* 'der Aufseher beim Weg- oder Brückenbau', *jalg-sild* 'Steg, Fusssteg' ja *sillutama* 'brücken, den Weg bessern' on tõlkelaenusid alamsaksast. Nendes nüanssides esinevad ka balti-saksa *Brücke* ja *Brücken*. Vt. Hupel Idiotikon sub v. c.

päärhaak 'kangatempel' Käina sõna (Lisõnastiku IV jätk), *pärrhaak* (Wiedemann). Sõna on tuntud kogu Hiiumaal: Phl *pêrhâk*, Rei *pâr.âk*, Emm, Käi *pêr.âk* kujul.

- Schiller-Lübben *sperhaken* 'Sperrhaken, eisernes Instrument der Schmiede'. Alamsaksast põlvneb üksnes pika-*d*-line murdekuju, kuna *pärrhaagil* on olnud ülemsaksa eeskuju.

ruutu (kaardimängus) EÕS. Wiedemannil on *ruuf*, gen. *ruudi*, *ruut*, gen. *ruudu*, *kruut*, *kruuf*, *ruutu*, *ruuto* 'Carreau (Kartenfarbe)'.
- Mensing *Ruten* (= *rüdŋ*) 'Bezeichn. für die Farbe Karo'.

Alamsaksa laen on ka *ruut* tähendustega 'Raute, Quadrat, Fensterscheibe' (Schlüter, lk. 29 j. m.) - Schiller-Lübben *rute* 'Raute, ein regelmässiges Viereck, verschoben oder nicht verschoben, rhombus, bes. die (viereckige) Fensterscheibe'.

salvrätik 'suurätik' EÕS. Wiedemannil esinevad *salvet*, gen. *salveti* - *salvret*, gen. *salvreti* 'Serviette'.

- Mensing *Salvett* (= *zalve-d*) - *Salvjett* (= *zalvže-d*) 'Serviette, Tischdecke'.

Vt. ka Schlüter, lk. 18 ja 28.

äks, gen. *aksi* 'kleines Beil'.

- Schiller-Lübben *exe*, *exene* 'Axt'.

Vt. ka Schlüter, lk. 18.

ärtu, EÕS-us ka *härtu* 'mast kaardimängus'. Wiedemannil esineb veel *hertu*, gen. *hertu* 'Coeur, Herzfarbe (im Kartenspiel)'.

- Schiller-Lübben *herte* 'Herze'. Setälä Bibl. Verz. järgi on soome *hertta* 'herz (in den karten) jne.' uusrootsi laen, < *hjerter*, *hjerta*.

ääs, gen. *ääsi*, *löötsa-ääs* 'Esse'.

- Schiller-Lübben *ese* 'Esse, Feuerherd des Metallarbeiters'.

On olemas ka muid laensõnu, kus alamsaksa *ē*-le vastab eesti keeles *ä*, näit. *tääv* < *steven*.

P. Ariste.

Quelques mots d'emprunt au bas allemand.

L'auteur mentionne au début que le bas allemand n'est mort en Estonie qu'au XIXe siècle. Au cours de 700 ans environ l'estonien a emprunté des mots à cette langue. Suivent quelques mots d'emprunt au bas allemand qu'on ne trouve pas dans la littérature qui s'est occupée jusqu'à présent de la question: *jukerdama ~ juckern, jänni jääma ~ Jann warrn, kellu ~ kelle, klii ~ klie ~ klige, liiku jooma ~ likop, lähker ~ Lechel etc., mats ~ Matz, matt ~ matte, mei ~ mei etc., memm ~ Memm, moos ~ mós, neetima ~ neden, nibu etc. ~ snibbe, pada ~ spade, piil ~ Piele, pinn ~ pin ~ pinne, pitser ~ pitzeer, porss ~ pors, prügi ~ brugge, päärhaak ~ sperhaken, ruutu ~ Ruten, salvratik ~ Salvett, äks ~ exe, artu etc. ~ herte, ääs ~ ese.*

Heikki Ojansuu lõuna-eesti murdekogudest.

Pealkirja all „Estica I—V“ leiame Soome Kirjanduse Seltsi murdekogudes viis poolfoolio-formaadis köidet lõuna-eesti murdeainestikku. Tegu on H. Ojansuu kogudega, mis pärit ajavahemikust 6. III 1910—27. VIII 1912, nagu nähtub leheservadele märgitud kuupäevist. Kogusummas sisaldab kõne all olev kogu 1923 lk. ülestähendisi, mis kirjutatud tihedas pliiatsikirjas ja järjestatud kronoloogiliselt. Soome Kirjanduse Seltsi valdusse on nimetatud kogud sattunud mõni aeg pärast H. Ojansuu surma.

Nagu eelesitatud kuupäevist ilmneb, on ülestähendised tehtud kahe aasta vältel. Loomulikult pole aga kogumistööd teostatud pidevalt, ilma ühegi vaheajata. Jälgides lehekülgede nurkadele tähendatud kuupäevi näeme, et esimene suurem kogumisperiood on H. Ojansuul olnud 6. VIII—21. XII 1910. Võimalik, et see on väldanud pisut kauemgi, sest viimasena nimetatud kuupäevaga märgitud lehekülgedele järgneb veel rida kuupäevatuud lehekülgi, enne kui tuleb uus kuupäev. Nimetatud ajavahemikus on kogutud suurem osa materjale, nimelt 1348 lk., üldse kolmeteistkümnest kihelkonnast. Selle tööperioodi järele näib olevat tulnud paus. Järgmine kuupäev on 20. III 1911. Sellele järgnev tööperiood on kestnud võimalike vähemate katkestustega kuni 28. IV 1911. Sellal kogutud materjale pole palju, ainult 196 lk., üldse üheksast kihelkonnast. Edasi näib H. Ojansuu mõnda aega Riias peatu-

itud olevat. Seda tõendab 41 lk. väljakirjutisi kirikuraamatuist (peamiselt perekonna-, aga ka kohanimed), millele on märgitud pealkirjaks „Riga, konsistorin arkisto“. Ülejäänud ainek, kokku 338 lk., on pärit ajavahemikust 17. VI 1911—27. VIII 1912. Sellel, ühtlasi viimasel, kogumisperioodil ülestähendatud ainek on üsna korratu ja harva varustatud kuupäevadega. Nii on raske teha oletusi tehtud töö pidevuse ja aja kohta. Ainekukogumise üldajaks võib arvata umbkaudu 7—9 kuud, arvestades muidugi asjaolu, et tagantjärele hinnates jääb alati teatav eksimisvõimalus.

Ainekukogu on kogutud Setu, Vastseliina, Rõuge (H. Ojansuul Rõugu), Hargla, Räpina, Põlva, Urvaste, Karula, Võnnu, Kambja, Kanepi, Otepää, Sangaste, Rõngu, Puhja, Kolga-Jaani, Helme, Paistu, Halliste, Saarde ja Häädemeeste — seega kokku kahekümne ühest kihelkonnast. Lisaks neile on materjale ka veel Koivast, Lutsist ja Kraasnast. Nii haarab kogutud murdeainek kogu lõuna-eesti keeleala.

Rikkalikem ainekukogu on Setust, kokku 632 lk., mis moodustab peaaegu kolmanda osa lehekülgede üldarvust. Teisel kohal ainekukogu rohkuse poolest seisab Eesti aladest Rõuge, kust on 170 lk. Muudest kihelkondadest on materjale 4—111 lk. Keelesaarte ainekukogust langeb 223 lk. Lutsile, 98 lk. Koivale ja 20 lk. Kraasnale.

Vaadeldes kogutud ainekukogu näeme, et see on õige kirjavapalgeline. Nii leiame segamini häälikulukku puutuvaid märkmeid, morfoloogiasse kuuluvaid tähelepanekuid ja sõnavaralisi ülestähendisi. Neile lisandub veel luule- ja proosatekste. Kuupäevi kogutud materjalide juurde on märgitud üsna juhuslikult. Sellele iseenesest mitte suurele puudusele lisandub veel teinegi. Koguja on ainult vähestel puhkudel ise loomustanud keelejuhtide isikuid ja sedagi on ta teinud üsna lühisõnaliselt. Eeltoodust nähtub, et kogud ei vasta nii mitmeski suhtes praegusaegsele täpsele murdekogumiseeskirjadele. Suuremaks puuduseks, mida praegusaegne kasutaja märkab, on asjaolu, et koguja pole häälikuloolise ja morfoloogilise küsitluse puhul jälginud mingit skeemi ega plaani. Ka sõnavaralised ülestähendised on tehtud igasuguse ideoloogilise meetodita. Nii osutub kogutud ainekukogu kasutamine

üsna tülikaks ja vaevanõudvaks. Materjale täielikult kasutada oleks võimalik alles pärast sõnavara sedeldamist ja süstematiseerimist, mis on aga võrdlemisi suur ja aeganõudev töö. Tundub siiski, et vahest ehk koguja isegi on kavatsenud teostada midagi sellesarnast. Seesugust oletust kinnitab asjaolu, et siin-seal ülestähendiste seas võime leida hiljemini juurde kirjutatud märkusi, mis viitavad poolelijäänud süstematiseerimisele või vähemalt vastavaile eelkatseile.

Võrdlemisi rohkesti leidub kõne all olevais kogudes murdetekste, nii proosas kui ka luules. Neid lugedes ilmneb, et kogujal on õnnestunud tabada üsna häid keelejuhte. Tekstid on üldiselt soravad ja sageli vägagi elava keelega.

Nii sõnavarra, häälikulukku ja morfoloogiasse kuuluvate ülestähendiste kui ka murdetekstide puhul tuleb kõne alla nende foneetiline transkriptsioon. Viimase kohta tuleb konstateerida sama, mida käesolevaist murdekogudest üldse — süsteem pole kindel. Võiks koguni öelda, et see on juhuslik. Eriti võib seda märgata murdetekstides, kus sageli on tavaline kirjakeele ortograafia segi foneetilise transkriptsiooniga. Ka on transkriptsiooni eri astmeid, niipalju kui neist kõne all olevas kogus üldse saab juttu olla, tarvitatud suure vabadusega. Tihti võib tabada samal leheküljel kuni kolme eri täpsusastet.

Olles lõpule jõudnud käesoleva esitise üldosaga, ei saa jätta iseloomustamata siin-esitatud arvustavate märkuste laadi. Arvustamisel on kogu aeg täie teadvusega silmas peetud asjaolu, et tegemist on H. Ojansuu isiklike mustand-kogudega, mida ta seesugusel kujul ise kunagi avalikkuse ette poleks toonud. Et aga surm katkestas ta töö, siis tuleb meil leppida nende n. ö. tooresmaterjalidega, nii nagu nad on. Esitatud iseloomustuse ainus eesmärk oli selgitada, kuivõrd väärtuslikud ja kasutatavad võiksid need materjalid olla antud kujul.

Et senine esitis on H. Ojansuu kogude kohta andnud ainult kõige üldjoonelisema pildi, siis pole ehk ülearune peatuda nende juures ka pisut lähemalt. Sobivam on seesugust ülevaadet anda mõne kitsama murdeala varal.

Üsna palju huvitavat pakub H. Ojansuu poolt kirjapan-
 dud leivu murre, mida leidub kogudes neljas kohas: Ilseni, Aa-
 hofi, Paikeni ja Ottenhofi nimega märgitud lehekülgedel. Kogu-
 tud on see ainestik 18.IV 1911—27.VIII 1912 vahemikus, mil-
 lal just täpselt, on vastavate kuupäevade puudumise tõttu raske
 öelda. Vaadeldes neid ülestähendisi näeme, et H. Ojansuu on
 võrdlemisi täpselt tabanud leivu murde iseärasused ja erijoo-
 ned. Isegi teatavaid vähemaid murretevahelisi erinevusi võib
 hoolsamal jälgimisel tähele panna. Samas aga võime mär-
 gata, et tema ülestähendised on nii mitmeski suhtes vanemal,
 algupärasemal astmel. Paljud häälikulised eriarengud, mis
 praeguses leivu murdes on juba täiesti selgepiirdelisiks kuju-
 nenud, on tema poolt registreeritud üsna suurte kõikuvustega.
 Nii leiame pikkade vokaalide diftongumise kohta, mis toimu-
 nud kohaliku läti murde mõjul, järgmisi näiteid:

$\bar{i} > ei$: *neidūmaa* 'niidumaa, niit'¹, *neidispuolikkē*
 'lankakerä', *pē'ĩp* 'piippu', aga ka *pitbada* 'piipu teha,
 suitsetada';

$\bar{u} > ou$: *sū'laģi* 'suulagi', *ouza* 'viikset', aga ka
puumits 'nappi'.

Täielikult on aga teostunud diftongumised:

$\bar{e} > ie$ (- \hat{i}): *šĩ'end* (: *šĩn*) 'sienet', *kiele* (: *ki'il*) 'keel';

$\bar{o} > uo$ (- \hat{u}): *ku'ogu* (: *kūk*) 'koogu', *kuõleš* (: *kūlama*)
 'surema'.

$\bar{õ} > ũõ$ (- \hat{u}): *šūõme* (: *šūma*) 'sõõme', *lūõme* (: *lūma*)
 'lõõme'.

Teostumata näib olevat muutus:

$e > 'e$, je : *kešvi* 'otri', *pešmä* 'peksma', *ettebõle* 'ette-
 poole', mis praegu üldiselt on *kiešvi*, *piešmä*, *jettēbūļē*.

Pooltel teostumisel näib olevat muutus:

$o > 'o$: *oma* 'oma', *bõi* 'puudit', sest esineb ka *om*
oma 'on oma', *kolmap* 'kolmapäev'.

¹ Soomekeelsed tõlked leivu sõnadele siin ja allamal on H. Ojan-
 suult, eestikeelsed allakirjutanut.

Ka lätimõdulise muutuse kohta, mis praeguses leivu murdes labiaalses naabruses on õige sage, leidub mõningaid näiteid. See on nimelt

$a > \tilde{a}$, $o, u > \tilde{o}$: *léapon* 'lihapannu' *pondmin* 'panemine', aga ka *pañdmin*, *pañgan* 'pankissa', mis praegu üldiselt *p^uõn* 'pann', *p^uõndmin* 'panemine', *p^uõõ* 'pang'.

Palatalisatsiooni mõjul tekkinud muutused:

$s' > \tilde{s}'$, $t's' > t'\tilde{s}'$, $d'z' > d'\tilde{z}'$: *kaš* 'kass', *kašš* 'kaks', *ka'dž'imàq* 'aho', mis praeguses leivu murdes täielikult läbi läinud, on H. Ojansuul kõikuva esindusega, sest leidub ka vorme nagu *aža* 'asjad', *ütš*, *kašš* 'üks, kaks'.

Kõikuvusi näitab ka leivus praegu nii üldine intervokaalne

$h > \emptyset$: *ku'it²* 'kuohittu', *ko'es* 'kuhu siis' *li'a* 'liha', *lü'ü* 'lühike', sest esineb ka *ahilüg* 'ahilas, lehmän', *ihu-kařva* 'ihukarvad', *lühükene* 'lyhyt', *mihe* 'mehed'.

Kõrvalmärkusena esitatud näidestiku puhul tuleb tähendada, et kõikuvused ja ebajärjekindlused võivad olla tingitud osaliselt ka eesti ühiskeelega mõjustust, samuti kui kirjapanija eksimusist.

Nende ainult näiteks toodud olulisemate hääliknähtuste kõrval pakuvad H. Ojansuu ülestähendised leivu murdest veel hulga muid vähemaid iseärasusi, mille esitamine ei kuulu aga käesoleva ülevaate piiresse.

Ka sõnavara-, morfoloogia-, samuti kui tekstide osas suudavad need ülestähendised pakkuda üht-teist huvitavat. Siiski ei tohi arvestamata jätta tõsiasja, et hilisemad kogud sisaldavad üsna täieliku ja täpse ülevaate leivu murde iseloomustavamaist joonist ja on nii mõneski suhtes H. Ojansuu kogudest laiaulatuslikumad. Nii näiteks on viimasel isikulise passiivi kohta ainult kaks juhuslikku näidet: *mina pañffi kohtume'est*

² Mida tähendab H. Ojansuul märk ², ka ¹ ja ⁶ intervokaalsest asendist kadunud *h* kohal, on raske öelda. Liiviga sarnast katket see ei saa tähendada, sest seda ei kinnita praegu-kõneldav leivu murre. Võimalik, et H. Ojansuu on nende märkidega tähistanud lihtsalt kohta, kust *h* kadunud, või ka fakti, et *h* kao järele kõrvu-asendisse sattunud vokaalid pole moodustanud diftongi.

'mind pandi kohtumeheks' ja *ma sija tüüdi* 'mind siia toodi'. Hilisemad kogud aga sisaldavad nii isikulise passiivi preesensi kui ka imperfekti kohta üsna rikkalikku näidestikku.

Eeltoodust selgub, et kirjeldatud kogude lähem tundmaõppimine on küllaltki oluline eesti keele uurijaile. Pakuvad need ju ainekogu, mis kogutud kaksikümne viis aastat tagasi, ja selles ajavahemikus on eesti keel üsna palju muutunud. Erilist rõhku tuleks panna keelesaarte ainekogu lähemale vaatlusele, sest näiteks kraasna kohta pole meil peale O. Kalda andmete, mis foneetilisest seisukohast vaadatuna on üsna puudulikud, mingeid muid ülestähendisi. Samuti puuduvad meil ka lutsi ja koiva kohta ulatuslikumad andmed varasemast ajast. Akadeemilise Emakeele Seltsi poolt on alustatud H. Ojansuu koiva materjalide kopeerimist, missuguse tööga on juba peaaegu lõpule jõutud. Sama tuleks teha kraasna ja lutsi ainekuga, mida on kokku pisut üle 250 lk. Hiljem võiks asuda võimalust mööda lõuna-eesti tekste ja sõnavara kopeerima. Selle töö puhul tuleks aga teostada ainekogu valik, sest vaevalt on otstarbekas kopeerida kogusid tervikuna. Siin võib küll piirduda ainult iseloomustavama osa ärakirjutamisega. H. Ojansuu lõuna-eesti murdekogud, kuigi nad pole puudusteta, on väärt, et neist ka Eestis oleks teatav ülevaade, vähemalt nende olulisemas osas.

V. Niilus.

Les collections de Heikki Ojansuu sur les dialectes estoniens du sud.

L'auteur présente ici un aperçu sur les collections dialectologiques que Heikki Ojansuu a rassemblées du 6. III 1910 au 27. VIII 1912 et qui se trouvent actuellement en manuscrit dans les archives de la Société de Littérature Finnoise. Ces collections, quoiqu'elles ne satisfassent pas à toutes les conditions réclamées par les méthodes de la dialectologie moderne, renferment des données intéressantes sur les dialectes estoniens du sud, mais en particulier sur les parlers de kraasna, koiva et lutsi. Les éléments dialectaux de kraasna sont les premiers et les seuls qui aient été recueillis par un véritable linguiste. L'auteur émet le voeu que la Société Universitaire pour la Langue Estonienne poursuive la copie des collections, qui est déjà faite pour les Leivu. Suivrait la copie des matériaux sur les Kraasna et les Lutsi; puis des spécimens les plus caractéristiques des autres matériaux.

On a encore ajouté quelques exemples de traits archaïques notés par H. Ojansuu dans le dialecte Leivu.

Võõrsõnade ja võorkeelendite silbitamisest.

1. Võõrsõnade silbitamine.

Meie senine võõrsõnade silbitamise reegel¹ on õige üldlauseline ning napolisõnaline ega suuda seetõttu, nagu kogemused näitavad, rahuldavalt lahendada kõiki ettejuhtuvaid silbitamiskasusi. See reegel vajaks detailsemat väljatõttust ning lähemat kommenteerimist, kui tahetakse, et ta oma otsarbele paremini vastaks. Alljärgnevas on tehtud katse seda puudust kõrvaldada ning võõrsõnade silbitamise probleemi lähemale vaatlusele võtta.

Kõige lihtsam näib olevat võtta põhimõtteks, et võõrsõnu silbitatakse samade reeglite järgi, mis on maksivad eesti omade sõnade kohta. Seejuures tuleks liitsõnuks lugeda ainult need võõrsõnad, millede kõik liitosad on praeguses eesti keeles iseisivate sõnadena esinemas, näit. *kaltsiumkloriid*, *kultuurkroonika*, kuna kõik muud võõrsõnad tuleks lugeda liitsõnuks, ka need, mis lähtekeele seisukohast on liitsõnad, näit.: *kilogramm*, *demokraatia*, *mikroskoop* (need on kreeka keeles liitsõnad). Näiteid silbitamisjuhtumest selle põhimõtte kohaselt: *kaltsium-kloriid*, *kultuur-kroonika*, aga: *kilog-ramm*, *demokraatia*, *mikros-koop*, *aerop-laan*, *pans-lavism* (pro *panslavism*), *polik-liinik* (pro *poli-kliinik*), *berns-tein* (pro *bernstein*), *a-norgaaniline* (pro *an-orgaaniline*), *de-sorganiseerima* (pro *des-organiseerima*), *bel-letaaž* (pro *bell-etaaž*), *konst-ruktioon*, *abst-raktne*, *transk-ribeerima*, *postsk-riptom* (!), *postst-seenium* (!!!; pro *post-stseenium*) jne. Nagu juba neist väheseist näiteist selgub, ei ole see reegel tema lihtsusest hoolimata sugugi nii hõlpsasti ning järjekindlasti läbiviidav, nagu esimesest pilgust võiks arvata. Esiteks meie teadvus tõrgub silbitamast liitsõnadena sõnu, millede liitsõnalisust me tunneme (*poli-kliinik*, *bern-stein*, *des-organiseerima*); teiseks tekib säärasel silbitamisel võimatuid konsonantide kuhjumisi ühte silpi (*postsk-riptom*).

Õige lihtsa reegli saaksime ka siis, kui võõrsõnade silbitamisel võtaksime juhtnööriks, et neid tuleb jaotada silpidesse nende lähtekeele seisukohast, s. o. lähtekeelsed liitsõnad eraldaksime vastavaiks liitosadeks (näit. *demo-kraatia*) ning üldse liithäälikud silbitamisel rühmitaksime lähtekeele reegli

¹ Vt. näit. VOS^o, lk. 17.

kohaselt (näit. ladina algupäraga sõna *monstrum* poolitaksime ladinapäraselt *mon-strum* ja mitte eestiliselt *monst-rum*). Lisanäiteid seesuguse silbitamise kohta: *mikro-skoop*, *an-organiline*, *tran-skribeerima*, *abs-traktne*, *post-stseenium*, *katastroof*, *di-stihhon*, *sün-kronism*, *in-stituut*, *abs-tsess*, *a-stsendent*, *pro-tsess*, *kon-kreetne*, *kom-press*, *de-klinatsioon*, *se-kreitär*, *a-spirant*, *re-fleks*, *re-klaam*, *in-spektor*, *po-gromm*, *programm*, *neur-algia*, *eks-egees*, *mon-arhia*, *sün-onüüm*, *an-eemia*, *psühh-iaatria*, *ped-agoog*, *metall-urgia*, *ad-oreerima*, *pan-oraam*, *petr-oolium* (!), *mon-okkel* (!!) jne. On aga ilmne, et seesuguse põhimõtte maksmapäasemisel rõhuv enamik meie haritlasi ilma vastava sõnaraamatu abita üldse ei suudaks võõrsõnu suures osas juhtumeis õigesti silbitada. Suurema osa raskusi tekitavad just kreeka ja ladina algupäraga sõnad ja kuna nüüdsel ajal klassiline humanitaarharidus on võrreldes reaalarhitudusega kõrvale jäämas, siis leidub meie päevil väga vähe keeletarvitajaid, kes ladina ja kreeka keelt niivõrd põhjalikult valdavad, et nad kõiki asjaomaseid võõrsõnu ilma sõnaraamatu abita suudavad õigesti analüüsida ning silbitada.

Näib seega, et küsimuse otstarbekohaseks lahenduseks tuleb kummagi eelmainitud „lihtsa“ äärmuse vahel leida mingi kompromiss, mis kõige enam vastaks eesti kirjakeele laadile ning meie keeletarvitajate võimeile.

Meie senine silbitamisreegel ongi niisugune kompromiss, sest ta ütleb, et „võõrsõnade jaotamisel silpidesse mak-savad s a m a d j u h i s e d mis eesti sõnade silbitamisel“, kusjuures aga „erandiks on mõned liitsõnad, mille liit-osad meile teistest ühenditest eriti tuttavad...“², näit. *kilo-gramm*, *demo-kraatia*, *foto-graafia*, *des-organiseer-ima*, *dis-krediteerib*, *in-aktiivne* jne. Selle juhise peamiseks puuduseks on aga asjaolu, et ta jätab täiesti lahtiseks, kui kaugele võõrapärasel silbitamises võib minna, sest väljend „eriti tuttavad“ jätab rohkesti ruumi lahkarvamistele, eba-järjekindlustele ning kõikumistele.

Paistab, et kui tahaksime seda reeglit hakata lähemalt tõlgitsemata, siis võiksid „tuttavate“ liitosadena esijoones küsimusse tulla need võõrsõna-osad, mis ei esine meie keeles ainult ühenduses teiste võõrsõnadega, vaid ka i s e s e i s v a t e s õ n a d e n a. Selle kohaselt tuleks näit. sõnus *atmo-sfäär*, *foto-sfäär*, *hemi-sfäär*, *hüdro-sfäär*, *lito-sfäär* silbitamisel eraldada sõnaosa *sfäär*, sest see ei esine ainult mainitud võõrsõnade osana, vaid ka iseseisva sõnana. Teisi sellekohaseid näiteid:

² VOS⁶, tsit. k.

ab-essiiv, ad-essiiv, in-essiiv; aero-staatika, elektro-staatika, geo-staatika, hüdrosstaatika; ekso-spoor, endo-spoor, makro-spoor, mikro-spoor; kilo-gramm, detsi-gramm, deka-gramm, hekto-gramm; melo-draama, mimo-draama, mono-draama; foto-gravüür, helio-gravüür; hüdr-oksüüd, hüper-oksüüd, pent-oksüüd, per-oksüüd, sub-oksüüd; des-organiseerima, re-organiseerima; ant-arktiline, pale-arktiline, sub-arktiline; poliiklinik, pseudo-klassitsism, pan-slavism, orto-gneiss, de-gradeerima, im-produktiivne, an-orgaaniline, in-aktiivne, des-armeerima, des-infitseerima, des-oksüdeerima, prot-evangeelium jne.

Eeltoodud näidete puhul tuleb aga kohe kergitada küsimus, kui kaugele seesuguses silbitamises minna. Nimelt ei ole piir seesuguste „tuttavate“ ja „vähem tuttavate“ liitosade vahel sugugi selgejooneline; on hulk sõnu, mis moodustavad ülemineku-astme „selgeilt“ liitsõnadelt „vähem selgeile“. Toome näiteid. On olemas sõnad *a-kriitiline, anti-kriitiline, meta-kriitiline*; neil tuleks eelmise põhimõtte kohaselt silbitamisel eraldada sõnaosa *kriitiline*. Sõna *a-kriitiline* on aga tüvesuguluses sõnaga *a-kriisia*, õieti tuletis samast tüvest nagu *a-kriisia*. Järelikult ei ole hästi mõeldav, et ühelt poolt silbitaksime *a-kriitiline*, teiselt poolt aga *ak-riisia*; siin tuleb kindlasti pidada ühtlast joont ning ka *akriisia* poolitamisel eraldada sõnaosa *-kriisia*, kuigi viimast iseseisva sõnana praeguses keeles ei esine. Vastavalt sellele tuleks ka *polü-troofiline* eeskujul poolitada *polü-troofia, geo-gnostiline* eeskujul ka *geo-gnoosia* ja *geo-gnost* jne.; samuti: *sün-krooniline* eeskujul *sün-kroniseerima, post-skribeerima — post-skriptum, re-skribeerima — re-skript, foto-graafiline — foto-graaf, moto-tsükkel — moto-tsüklett, eks-tsentiline — eks-tsentrik, ana-plastika — ana-plaas* jne. Ja siit tuleks vististi astuda veelgi samm edasi ning silbitamisel eraldada need mõne olemasoleva sõnaga tüvesuguluses olevad ning sarnased sõnad ka siis, kui otsene vahelüli olemasoleva sõnaga puudub. Näit. kui kord on olemas sõna *stseen*, siis tuleks silbitada ka *post-stseenium, pro-stseenium, in-stseneerima*, kuigi *stseen*-sõnaga vahelülid *post-stseen, pro-stseen, in-stseen* puuduvad. Samuti tuleks *sperma*-sõna tõttu silbitada ka *angio-sperm, polü-spermia, psüüh*-sõna tõttu ka *pan-psühhisim, intelligents*-sõna tõttu ka *sub-intelligeerima* jne.

Teisest küljest on aga seesuguste „tuttavate“ liitosade eraldamisel ka oma kitsendav piir. Näit. kuigi on olemas sõna *spirant*, ei tuleks vististi mitte silbitada *a-spirant*, vaid *aspirant*, sest kummalgi „spirandil“, kuigi nad on algupäralt üks sõna, ei ole praegusel ajal tähenduslikult enam midagi

ühist; nende tüvesugulus ei ole praegusel ajal enam tunduv. Samuti on teineteisest tähenduslikult kaugenenud ka *tribuut* ja *at-tribuut*, *press* ja *komp-ress*, *tsedeerima* ja *prot-sedeerima* (viimasega on tüvesuguluses *prot-seduur*, *prot-sess* ja *prot-sessioon*), *stroof* ja *apost-roof*, *tsükkel* ja *ent-süklopeedia*, *klareerima* ja *dek-lareerima* jne. Isegi sõnade puhul nagu *fleksioon* ja *ref-leksioon* või *fraktsioon* ja *dif-raktsioon* võiks tähendust pidada küllalt kaugenenuks (*refleksioon* tähendab teatavasti ka 'mõtiskelu' ja *fraktsioon* 'rühma'). Ka sõnu *mon-nokkel* ja *bi-nokkel* ei tarvitseks lugeda tähenduslikult seotuks sõnadega *mon-okulaarne* ja *bin-okulaarne* (pealegi on sõnaosa *-okkel* ka väliskujult liiga erinev sõnast *okulaarne*). Kõigil neil juhtumel on eestipärane silbitamine meie keeletarvitajaile vististi vastuvõetavam kui võõrapärane. Ainult paar erandit võiks siin küsimusse tulla: *plus-kvam-perfekt* (*plus-* eraldi, kuigi tema sugulus *pluss-*sõnaga on tumenenud) ja *föönum-kreek* (tuleneb sõnust *foenum graecum* 'kreeka hein').

Meie senine silbitamisreegel aga teatavasti ei piirdu liit-sõnadena silbitamisel sugugi ainult nende võõrsõnadega, millele üks liitosa iseseisva sõnana keeles olemas, vaid ta lubab liitsõnaks pidamist ka selliseil juhtumel, mil liitosa iseseisvalt ei esine (näit. *demo-kraatia*), piirates siingi seda vabadust „eriti tuttavate“ liitosadega. Ka käesolevast arutlusest on selgunud, et piir iseseisvalt esinevate ja mitte-esinevate liitosade vahel ei ole sugugi hermeetiliselt suletud, vaid ka eelmise põhimõtte kohaselt tuleb silbitamisel sellest piirist tihti niikui-nii üle minna. Vaadelgem lähemalt ka viimast sõnarühma, et selgusele jõuda, mida siin pidada „tuttavamaks“ ja mida „vähem tuttavaks“. Siin võiksid silbitamisel-eraldamisel küsimusse tulla järgmised võõrsõna-tüved (esitatud on ainult need, mis esinevad tavalisemais sõnus liitosadena kõige sagedamini):

-algia: *aden-algia*, *neur-algia*, *nost-algia*, *oftalm-algia*, *ot-algia*, *pleur-algia*, *rin-algia* jne.

-arh: *an-arhia*, *an-arhiline*, *an-arhism*, *heter-arhia*, *hier-arhia*, *mon-arh*, *mon-arhism*, *olig-arhia*, *polem-arh*, *skol-arh*, *tetr-arh* jne.

-droom: *aero-droom*, *hipo-droom*, *lokso-droomia*, *orto-droomne*, *palin-droom*, *velo-droom* jne.

-gnoos, -gnost: *astro-gnoosia*, *astro-gnost*, *dia-gnoos*, *dia-gnoosima* ~ *dia-gnostitseeerima*, *dia-gnostiline*, *farmako-gnoosia*, *geo-gnoosia*, *geo-gnost*, *geo-gnostiline*, *oro-gnoosia* jne.; e r a n d e i k s võiksid vahest olla *prog-noos*, *prog-nos-*

tiline, prog-noosima ja teised nendega kokkukuuluvad, sest nende tähendus on *гноос*-tüve omast kaugenenud.

-graaf, -gramm: *auto-graaf, auto-gramm, biblio-graafia, biblio-graafima ~ biblio-grafeerima, bio-graaf, bio-graafiline, demo-graafia, dia-gramm, epi-graaf, epi-gramm, epi-grammatiline, ergo-graaf, etno-graafia, fono-graaf, fono-gramm, foto-graafia, foto-graafima ~ foto-grafeerima, geo-graafiline, hekto-graaf, historio-graaf, hüdro-graaf, ideo-graafiline, ihtüo-graafia, ikono-graaf, kalli-graafiline, karto-gramm, kinematograaf, kosmo-graafia, krono-graaf, krüpto-gramm, kümo-graaf, leksiko-graafiline, lito-graafia, meteoro-graaf, mimeograafima ~ mimeo-grafeerima, mono-gramm, okeano-graafia, opalo-graaf, orto-graafiline, parallelo-gramm, parlo-graaf, penta-gramm* ja palju teisi; erandiks võiks olla *programm*, sest see sõna on juba väga kaugel *gramm*-tüve 'kirjutise, kujutise' tähendusest.

-kliin, -klineerima: *de-klinatsioon, de-klineerima, in-kliinaator, in-klinatsioon, peri-kliinne, peri-klinaalne, iso-kliin, iso-klinaalne, mono-kliinne* jne.

-kraat: *aristo-kraat, aristo-kraatlik, büro-kraatia, demokraatiseerima, füsio-kraat, ohlo-kraatia, pluto-kraatiline, porno-kraatia, teo-kraatia, timo-kraatia* jne.

-kromaatiline, -kroom: *a-kromatism, a-kromaatiline, fotokroomia, lito-kroomia, metallo-kroomiline, mono-kroomne, orto-kromaatiline, polü-kroomia, polü-kromeerima* jne.

-kronism, -kroon: *a-krooniline, anti-kronism, ana-kronism, iso-kroon, iso-krooniline, meta-kronism, sün-kroniseerima, sün-kronistlik* jne.

-onüüm: *an-onüümne, hom-onüüm, metr-onüümikon, patr-onüümikon, pseud-onüüm, sün-onüüm* jne.

-plaan: *aero-plaan, bi-plaan, hüdro-plaan, mono-plaan, pene-plaan* jne.

-plikatsioon, -plitseerima: *eks-plikatsioon, kom-plikatsioon, kom-plitseerima, a-plitseerima, im-plikatsioon, multi-plitseerima, re-pliik, re-plitseerima* jne.

-press, -primeerima: *de-pressioon, de-primeerima, ekspress, eks-pressiivne, eks-pressioon, eks-pressionism, im-pressiivne, im-pressionistlik, kom-press, kom-pressor, kom-primeerima, re-pressiivne, re-pressioon* jne.

-skoop: *anemo-skoop, astro-skoopia, baro-skoop, elektro-skoop, farüngo-skoopia, galvano-skoop, helio-skoop, horo-skoop, hügro-skoop, kaleido-skoopiline, laringo-skoop, mikro-skooperima, oftalmo-skoop, orto-skoopiline, peri-skoop,*

spektro-skoop, stereo-skoopiline, steto-skoop, strobo-skoop, tele-skoop jne.

-skribeerima, -skript: *de-skriptsioon, de-skriptiivne, in-skribeerima, in-skriptsioon, kon-skriptsioon, manu-skript, post-skriptum, pro-skribeerima, re-skript, sub-skribeerima, sub-skribent, tran-skribeerima, tran-skriptsioon* jne.

-spekt, -spitseerima: *in-spektor, in-spektsioon, in-spitseerima, kon-spekt, per-spektiiv, pro-spekt, re-spekt, retro-spektiivne* jne.

-spiratsioon, -spireerima: *a-spiraad, a-spirant, a-spiratsioon, a-spireerima, in-spiratsioon, in-spireerima, re-spiraator, tran-spiratsioon, tran-spireerima, kon-spiratsioon, per-spiratsioon* jne.

-staas, -staat: *aero-staat, ergo-staat, foto-staat, foto-staateerima, helio-staat, meta-staas, meta-staatiline, pro-staatik, reo-staat, dia-staas* jne.

-stitueerima, -stituut: *in-stitutsioon, in-stituut, kon-stitueerima, kon-stitutsioon, pro-stitutsioon, re-stitueerima, sub-stituut, super-stitutsioon* jne.

-strueerima, -struk: *de-strueerima, de-struktsioon, in-strueerima, in-struktor, in-strument, kon-strueerima, kon-struktiivne, ob-struktsioon* jne.

-traheerima, -trakt: *abs-traheerima, abs-traktne, abs-traktsioon, a-traktsioon, eks-traheerima, eks-trakt, kon-traheerima, kon-traktsioon, pro-traktor, re-trahent, re-trakt, sub-traheerima, sub-traktsioon* jne.

-troop, -tropism: *allo-troopia, allo-troopiline, anisotroopne, helio-troop, helio-tropism, iso-troopne, polü-troopne, polü-tropism, geo-tropism, kemo-tropism* jne.

-tsedeerima, -tssess: *abs-tsedeerima, abs-tsess, ak-tsedeerima, ak-tsessioon, ak-tsessoorne, eks-tsedeerima, eks-tsess, inter-tsedent, kon-tsessioon, kon-tsessiivne, pro-tsedeerima, pro-tseduur, pro-tsess, pro-tsessioon* jne.

-tsept, -tsipeerima: *ak-tsept, ak-tseptatsioon, ak-tsepteerima, eks-tseptatsioon, kon-tsept, kon-tsipeerima, re-tsept, per-tseptatsioon, per-tsipeerima, sus-tseptiibel* jne.

Kui neid sõnarühmi lähemalt vaadelda, siis näib, et esijoones tuleks silbitamisel eraldada need liitosa-tüved, mis on kuidagi ühenduses iseseisvalt esinevate sõnadega, nimelt *-gnoosia, -gnost* (vrd. *gnoosis, gnostik, gnostiline*), *-graaf, -gramm* (vrd. *graafika, graafiline*), *-kromaatiline, -kroom* (vrd. *kromaatiline*), *-kronism, -kroon* (vrd. *kroonika, krooniline*), *-plaan* (vrd. *planeerima* 'lauglema': *aero p l a a n p l a*

neerib), -skribeerima, -skript (vrd. skribeerima), -staas, -staat (vrd. staatiline), -troop, -tropism (vrd. tropism), ülaltoodud eranditega. Ei tuleks kaasa arvata järgmisi liitosi, kuigi need ka on ühenduses iseseisvate sõnadega, sest nende puhul on enamasti tegemist tähenduse tunduva kaugenemisega või need iseseisvad sõnad ise on haruldased ning vähetuntud või liit-osast kujult tunduvalt erinevad: -algia (vrd. algia 'närvivalu' — vähetuntud), -arh (vrd. arhe-, arhi- — tähenduslikult vähe sidet), -kliin, -klineerima (vrd. klinomeeter — vähetuntud ning kujult vähe sarnasust), -onüüm (vrd. onoma[to]- — kujult vähe sarnasust), -plikatsioon, -plitseerima (vrd. plikaabel, plikatuur — vähetuntud), -press, -primeerima (vrd. press, pressioon — enamail juhtumeil tähenduslikult vähe sidet, vrd. ekspress, ekspressioon, kompress, depressioon jne.), -spekt, -spitseerima (vrd. speetsies, spektaakel, spektrum — kujult ning tähenduselt vähe ühist), -spiratsioon, -spireerima (vrd. spirant, spiritism, spiro- — kujult või tähenduselt vähe sarnasust), -stitueerima, -stituut (vrd. statueerima, statuut — kujult vähe sarnasust), -strueerima, -struk (vrd. struktuur — kujult ja enamasti ka tähenduselt vähe sarnasust, vrd. näit. instrueerima või obstruktsioon), -traheerima, -trakt (vrd. trakt, traktor — enamail juhtumeil tähenduslikult kauged), -tsedeerima, -tsess (vrd. tsedeerima, tsessioon — tähenduslikult enamasti vähe ühist), -tsept, -tsipeerima (vrd. kapeerima — haruldane ning kujult vähe sarnasust). Küll aga tuleks silbitamisel eraldatavaks arvata mõned eelloetletud võõrsõnatüvedest, mis küll pole ühenduses iseseisvalt eksisteerivate sõnadega, aga mis on siiski igapäevasemate võõrsõnade liitosadena harilikud, nimelt -droom (aero-droom jne.), -kraat (demo-kraatia jne.), -skoop (mikro-skoop jne.). Kokku arvaksime seega „eriti tuttavate“ liitostade hulka järgmised võõrsõnatüved: -droom, -gno[os]-, -gra[af], -gramm, -kraat, -kro[om], -kro[on], -plaan, -sko[op], -skrib-, -staas, -staat, -tro[op]. Muude seesuguste liitostade puhul tuleks silbitada eestipäraselt: neu-ralgia, monarh, dek-lineerima, sü-nonüüm, komp-litseerima, imp-ressionism, ins-pektor, as-piratsioon, res-titutsioon, dest-ruktsioon, kont-raheerima, prot-sess, akt-sept jne.

Eelmistes lõigetes käsitlesime nn. järelliitelisi võõrsõnatüvesid, sest -droom, -graaf, -kraat jne. on tavaliselt sõna lõpposas, liitunult mingile eelnevale sõnaosale. Võiks tekkida küsimus, kas ei tuleks silbitamise seisukohalt võtta vaatlusele ka nn. eesliitelised tüved, nagu aero- (aerostaat), anemo- (anemoskoop), antropo- (antropotsentriline), astro- (astroгноosia), auto- (autogramm), biblio- (bibliograafia) jne., mis asetsevad sõna algul. Need on käesolevast

käsitlusest siiski välja jäetud, sest esiteks on seesuguseid eesliitelisi tüvesid mitu korda rohkem kui järelliitelisi ja teiseks on neid sageli raskem eristada ning eraldada kui viimaseid. Nende kaasa-arvestamine teeks niikuinii keerulise võõrsõnade silbitamise küsimuse veelgi komplitseeritumaks. See muidugi ei takista võõrliitsõnade algus-liitosi silbitamisel eraldamast siis, kui nad on iseseisvalt eksisteerivad sõnad, näit. *reklaam- (reklaam-plakat, -prospekt jne.)*, *kristall- (kristall-klaas, -optika jne.)*, *kultuur- (kultuur-kroonika, -kapital jne.)*.

Liitvõõrsõnade hulgas väärivad erilist tähelepanu need, mis on laenatud praegusaegseist suuremaist Euroopa kultuurkeeltest, näit. *inter-vjuu, [k]nok-aut, lok-aut, bell-etaaž, mal-treterima, para-plüi, plen-äär, bern-stein, dam-brett, ort-stein jne.* Näib olevat kohane neid silbitada lähtekeele kohaselt, ka siis, kui nende liitosi praeguses eesti keeles iseseisvate sõnadena ei esine, sest nende liitsõnalisus on võõrkeelteoskuse tõttu enamasti küllaldaselt tuntav.

Veel üks asi tuleks võõrsõnade silbitamise käsitlusel kõne alla võtta. Nagu juba eespoolsest selgunud, esineb mõningais võõrsõnuses konsonantide kuhjumisi (4—5 konsonanti kõrvuti: *ekstsess, postskriptum*). Ei ole kuigi mõnus sääraseid sõnu silbitada eestipäraselt: *ekst-sess, abst-siss jne. (post-skriptum ja post-stseenium* tuleb eelmise arutluse põhjal juba silbitada võõrapäraselt, liitsõnaliselt). Sääraseid liitkonsonante on tekkinud kõige harilikumalt ühenduses sõna algul olevate konsonantlõpuliste ladina eesliidetega (*ab-, abs-, eks- jne.*); näiteid selliste juhtumite kohta:

ab-: *ab-stsiss*

abs-: *abs-tsedeerima, abs-tsess, abs-traheerima, abs-traktne, abs-traktsioon*

ad-: *ad-skribeerima, ad-stringeerima, ad-striktsioon*

eks-: *eks-tsedeerima, eks-tsess, eks-tsellents, eks-tsentri-line, eks-tseptsoon, eks-tsiteerima, eks-klamatsioon, eks-kludeerima, eks-klusiiivne, eks-klusioon, eks-kreet, eks-krement, eks-kretsioon, eks-planatsioon, eks-plement, eks-plikatsioon, eks-plosioon, eks-pluateerima, eks-ploreerima, eks-primeerima, eks-press, eks-pressiivne, eks-pressionism, eks-proprieerima, eks-skribeerima, eks-skalpeerima, eks-spektant, eks-spekteerima, ek[s]-spireerima, eks-spolieerima, eks-stirpeerima, eks-traditsioon, eks-traheerima, eks-trakt; eelmiste juurde ei kuulu: *ekst-ra, ekst-reemne.**

in-: *in-stseneerima, in-skribeerima, in-skriptsoon, instrueerima, in-struktor, in-struktsioon, in-strument*

kon-: *kon-stsients, kon-skribeerima, kon-skriptsioon, kon-striktor, kon-strueerima, kon-struktsioon, kon-struktiivne*

ob-: *ob-stsöönne, ob-struktsioon*

per-: *per-stringeerima*

post-: *post-skribeerima, post-skriptum, post-stseenium*

sub-: *sub-skribeerima, sub-skriptsioon, sub-straat, sub-struktsioon*

super-: *super-skriptsioon, super-struktsioon*

tran[s]-: *tran-stsendentne, trans-planteerima, tran-skribeerima*

Nagu sellest ülevaatest näha, esineb konsonantide kuhjumisi kõige rohkem *eks*-liitega ühenduses. Oleks soovitatav, kuigi senine reegel seda võimalust ei maini, sääraseil juhtumel võtta põhimõtteks, et kui konsonantlõpulise eesliite puhul on tekkinud konsonantühend, milles vähemalt 4 häälikut, siis sellisel korral tuleb silbitamisel eraldada see eesliide: *ab-stsiss, abs-traktne, eks-tsellents* jne. See tekitaks küll keeletarvitajaile veidi uusi raskusi, kuid muudaks silbitamise rohkem hääldamispäraseks. Kui aga sääraseid konsonantühendeid esineb tüve sees, mitte ühenduses mõne eelmäitud eesliitega, siis tuleks reegli lihtsuse huvides silbitada eestipäraselt, näit. *demonst-reerima, monst-rum*.

Kokkuvõttes tahaksin võõrsõnade silbitamise aluseks esitada järgmised põhimõtted:

Võõrsõnu silbitatakse üldiselt eesti sõnade kohta maksvate reeglite järgi.

Erandiks on järgmised juhtumid:

1) Silbitamisel eraldatakse võõrliitsõnade seesugused osad, mis võivad esineda ka väljaspool neid võõrsõnu iseseisvate sõnadena (näit. *atmosfäär, ab-essiv, hüdro-staatika, kilo-gramm, des-organiseerima, an-orgaaniline* jne.) või mis seesuguste iseseisvate sõnadega on tüvesuguluses ning välimuselt sarnased (näit. *a-kriisia, vrd. a-kriitiline ja kriis, moto-tsüklett, vrd. moto-tsükkel, pro-stseenium, vrd. stseen, pan-psühhism, vrd. psüühiline, psüühiaater*). Säärase erandlike võõrsõna-liitosade hulka ei arvata sõnaosi, mis küll on etümoloogilises suguluses mõne iseseisvalt eksisteeriva sõnaga, kuid on viimasest kas kujult või tähenduselt tunduvalt erinevaks muutunud (näit. *prot-sedeerima, prot-sess, vrd. tsedeerima ja tsessioon, ent-süklopeedia, vrd. tsükkel, akt-sipeerima, vrd. kapeerima*).

2) Peale eelmises punktis tähendatud võõrsõna-liitosade eraldatakse silbitamisel veel järgmised järelliitelised võõrsõnatüved: **-droom, -gno[o]s-, -gra[a]f, -gramm, -kraat, -kro[o]m,**

-kro[o]n, -plaan, -sko[o]p, -skrib-, -staas, -staat, -tro[o]p
(näit.: *aero-droom, geo-gnoosia, foto-grafeerima, tele-gramm, aristo-kraatlik, orto-kromaatiline, sün-kronistlik, mono-plaan, tele-skoop, sub-skriptsioon, dia-staas, foto-staat, allo-troopia*), välja arvatud sõnad, mis neist tüvedest tähenduslikult on kaugenenud (näit. *prog-noos, prog-ramm*).

3) Praegusaegseist suuremaist Euroopa kultuurkeeltest laenatud liitvõõrsõnadest tuleb silbitamisel nende liitosad eraldada vastavalt nende lähtekeelele, ka siis, kui neid liitosi praeguses eesti keeles iseseisvate sõnadena ei esine (näit.: *intervjuu, mal-treterima, bern-stein*).

4) Kui võõrsõnas on konsonantlõpulise eesliitega ühenduses tekkinud vähemalt 4-häälikuline konsonantühend, siis eraldatakse silbitamisel see eesliide (näit. *ab-stsiss, abs-traktne, ad-skribeerima, eksklusivne, in-struktor, kon-strueerima, ob-stsõonne, per-stringeerima, post-stseenium, sub-straat, super-skriptsioon, transplanteerima*).

On küll ilmne, et ka eel-esitatud põhimõtete maksmapääsemisel keskmine keeletarvitaja nii mõnelgi juhtumil ei suuda silbitamist õigesti teostada ilma sõnaraamatu abita, kuid silbitamisvigu tekiks sel korral kindlasti vähem võrreldes käesoleva kirjutise algul mainitud selle olukorraga, mil maksaks põhimõte, et võõrsõnu tuleb igal juhtumil silbitada puhtvõõrapäraselt. Oleks ka tarvilik, et mõni eesti õigekeelsus-sõnaraamat võtaks endale tulevikus ülesandeks raskemate silbitamisjuhtumite puhul ära märkida asjaomaste sõnade silbitamisviisid.

2. Võõrkeelendite silbitamine.

Võõrkeelendite nimetuse all on käesolevas kirjutises kokku võetud puhtvõõrkeelsed sõnad, kõnekäänud ja pärisnimed, mida tarvitatakse eestikeelses tekstis. Nende hulka ei kuulu seesugused võõrnimed, millede kirjutisviis on eestistatud (näit.: *Aafrika, Hispaania, Pariis, Peetrus, Heleene, Veenus* jne.); viimased tuleb silbitamisviisilt lugeda tavaliste võõrsõnade kilda.

Kuna võõrkeelendid on väljaspool eesti foneetikat ja ortograafiat, siis on loomulik, et nad ei saa käia ka eesti silbitamisreeglite alla. Neid tuleb järelikult silbitada nende lähtekeeles valitsevate põhimõtete kohaselt, näit.: *ad pu-blicandum, cham-bre séparée, cre-scendo, re-spective, Hippo-krates, Con-stantinus, Shake-speare, Goe-the, Avi-gnon, New Hamp-shire* jne.

E. Muuk.

Sur la syllabation des mots étrangers en estonien.

L'auteur pose les principes suivants touchant la syllabation des mots étrangers en estonien :

Les mots étrangers doivent avoir la syllabation correspondant aux lois en vigueur dans la langue estonienne (par ex. *komp-ress, dek-lineer-ima*, et non : *kom-press, de-klineerima*).

Exception pour les cas suivants :

1) Dans la syllabation des mots étrangers composés on séparera les éléments composants qui peuvent apparaître en dehors de ces mots étrangers comme mots indépendants ou qui sont proches, par la forme ou par le sens, de ces mots indépendants (par ex. : *an-orgaaniline, des-infilseerima, hüdro-staatika, pro-stseenium, pan-psühhim, -cf. : orgaaniline, infilseerima, staatika, stseen, psühh*).

2) Dans la syllabation on distinguera les radicaux de mots étrangers suivants : *-droom, -gno(o)s, -gra(a)f, -gramm, -kraat, -kro(o)m, -kro(o)n, -plaan, -sko(o)p, -skrib, -staas, -staat, -tro(o)p* (par ex. : *aero-droom, geo-gnoosia, foto-grafeerima, tele-gramm, aristo-kraatlik, orto-kro-maatiline, sün-kronistlik, etc.*).

3) Dans les mots composés empruntés aux grandes langues de culture de l'Europe moderne on distinguera les éléments composants d'après la langue d'origine (par ex. : *inter-vjuu, mal-treteerima, bernstein*).

4) Quand dans le mot étranger la composition avec le premier élément terminé par une ou des consonnes entraîne un groupe d'au moins quatre consonnes, on doit alors distinguer ce premier élément composant (par ex. : *abs-traktne, eks-klusiiune, in-struktor, post-skriptum* etc.).

Quant aux mots, locutions et noms propres étrangers existant en estonien, l'auteur estime qu'il faut leur laisser la syllabation de leur langue d'origine (par ex. : *cre-scendo, re-spective, ad pu-blicandum, Hippo-krates, Shake-spëare, Avi-gnon, etc.*).

Murdetekst Helmešt.

Jutustaja Otto Kurg, 77 a. v., Koorküla vanadekodus, Lindsi k-s, 1937. a. algul. — MT 186, 15/16

vanast taluden ölli istja soldahti. ku eš ole seDà, ku na isteve, sis sàDetti na kreizi müDà lak'ka. ełme ja tarvastu nı ölli minü ezàl valiitse. temà ölli ülemb. ölli mēnele viitsu aņden, mēne pluhvi keppiġe, ja ölli eigust ka aņden. egàl talul ölli istja soldahti. suġ ölli talud, aõa krõnu leib. ölli jällè seà aig, sis lättsive kaš jalà tuD leġvè. riġi pūld sai ta ikke paġjukke. edimene poig sàduze tġl jàs toġtas, eġjendeješ ja koristeješ. toġlal ölli sàndene sàduš, et egàst vallast pidi vallavanemb kaitš mišt aņdma. ku vallavanemb tahtse drà oēDà neišt mēnda, miš temà pidi aņdma, sis nı ölli rahà mašnuve. ölli mašnuve viš-kümmend rublâ. vallavanemb ölli neid drà oidnu. sis

aanden üles, et ja k k o p' k u r' g ja r a n t s u m b l e i n j
 lävè. no sis eëgaattu sissee ja k k o p' k u r' g ja ezà ka takst
 jãr gi lãnnü, üttelnu sãl ãrã sakstele, et sedã mina ei jaõna,
 s j jã s mu toijã s, agã vallavanemp karanu kurjaste pãle,
 et sul om edimene poig vãllã vettu toijã s, sedã ei sã.
 vettke t j ku tahatte, sedã ma ei jaõna. kullelnuve jãr gi, et
 kudas om. vanamis, vettã omã poig ja minè kodu. eëgaattu
 r a n t s u m b l e i sisse. ezã lãnnü jãr gi. temãl ollu tãdrukkune
 sezãr. s j ke l olli tãdrukkune sezãr, sai ka eiguze. ezã t j dze
 sãdust, nãrune vallavanemb muõugi es tiijã. ja sis tollal
 pidi vallavanemb aõdme kãit s m i s t. no sis n j eëgaattu sissee.
 ei m i ole mi nt ba l l u rahã massen ja temã lubã s meid
 oõdã. no sis ei jole m u d ollu ku aõnã meste rahã kãite.
 ja mehè vettu vastu melembe. ja ku i s t j vallavanemb sai
 rahã kãite aõda. sãndene veru vai ãdã olli vallavanembel.
 naenè olli ikken. sellal pidi ta mittu lehmã ãrã müime.

Üles tähendanud S. Tanning.

Raamatute ülevaade.

Sovetskoje jazõkoznanije. Izdanije Leningradskogo Naučno-issledovatel'skogo instituta jazõkoznanija. Leningrad, Tom I, 1935. Tom II, 1936.

Vaadeldava koguteosega algas pealkirjas mainitud instituut väljaannete-sarja avaldamist, milles tahetakse pakkuda põhimõtetelisel huvitavaid kirjutisi keeleteaduse eri aladelt. Arutusele võetud I köide sisaldab järgmised kirjutised: 1. O. M. Freidenberg, Kreeka kirjakeele probleem, 2. E. A. Lemberg, XVII sajandi eesti kirjakeele ajaloo, 3. M. G. Dolobko, Sugukonnastme kommunismi põhiline keeleline seaduspärasus, 4. D. V. Burih, Erza-mordva keel ja uurali-altai konstruktsioonid, 5. I. G. Frank-Kamenetski, Poetilise metafoori arenemise küsimusest, 6. A. A. Holodovitš, Korea kirja latiniseerimisest, 7. M. G. Dolobko, Vene possessiiv-pronoomen „moi“, 8. N. N. Poppe, n-ga lõppevad tüved mongoli keeltes, 9. J. E. Bertels, Puštu keele kandahari murre, 10. R. I. Sor, Armeenia keele häälik-ehituse ja feedi tüübi küsimusest.

Siinkohal on võimalik käsitleda ainult üksikuid, eesti või üldiselt seisukohalt kaaluvamaid kirjutisi, kõigepealt pr. või prl. Erika Lembergi oma. Selle autor ilmsesti on eestlane, kes tunneb ka AES-i väljaantud „Eesti kirjakeele vanemaid mälestisi“ (kahjuks aga lk. 32 ta on läbi lasknud trükivea Wandradt pro Wanradt!). Kirjutise autor püüab näidata, et Stahl'i vigane eesti keel ei olene mitte ainult keele puudulikust tundmisest ja püüdest, seda ladina ja saksa kui Stahl'i jt. arvates õigemate, ideaalsemate keelte korrale alistada, mis läbi muulastest pastoritest seda ka kergem oli omandada, vaid see on sihilik, tagamõtteline: vahend eestlaste saksas-

ta miseks. See viimane väide siiski sunnib vasturääkimisele. Kui oleks tahetud eestlasi üldse saksastada, siis oleks kõige puhtam olnud eesti keeles mitte midagi trükkida. Ajaloost aga teame, et balti sakslus ikka on pidanud kindlat vahet enda ja eestluse vahel ning endasse vastu võtnud ainult ülesupitunud antvärke ja muid kadakaparemlasi. Rahva masside saksastamine ei ole siin olnud ei viie ega viiesaja aasta kavas, ning seda olevat riigisakslaste poolt baltlastele ka ette heidetud.

Kirjutise „Erza-mordva keel ja uurali-altai konstruktsioonid“ autor D. B u b r i h lähtub seiga rõhutamisest, et mrde-s sõna tüvi sugugi ei ole nii muutumatu, nagu sageli väidetakse. Edasi leiab nim. kirjutise autor, et erza-mordva on aglutinatiivne-fleksiivne keel, mille vokaalvaheldusi ei saa käsitada kui vokaalharmoniaat. (Vrd. sellega H. P a a s o s e esitust teoses Mrd. Lautlehre, MSFOu, XXII.) Lõpuks võetakse arutusele uurali-altai keelte ühtekuuluvuse küsimus, osutatakse, et aglutinatiivsus kui keelte ühte perekonda liitmise tunnus kuhugi ei kõlba, väidetakse läänemere-soome keeltes vokaalharmoniaa olevat lõpuni kujunematu, mäetšeremissi, voguli ja ungari keeles aga tekkinuks türgi keelte mõjul. „Uurali-altai konstruktsioonid“ on Bubrihi järgi tingitud poliitikast: rootslased ja sakslased on harrastanud uurali-altai keeleteadust selleks, et osutada soomlasi resp. eestlasi madalamat tõugu olevat. Ka tsaristlikule Venemaale meeldis kõiki mittevenelasi arvata lihtsalt „asiaatideks“. Miks soomlased, eestlased ja ungarlased uurali-altai teooriat pooldavad, selle kohta esitatakse pikem seletus, mida tohiks olla huvitav tsiteerida: „Kui Soomes hakkas kujunema tööstuskapital (XIX saj. algul), siis soome kodanlus, oma teadlaste näol, hakkas hoolsasti otsima aluseid „soome rahva õigusele aukohale maailmas“, s. o. soome kodanluse õigusele töötajate kurnamiseks samadel alustel, millel töötajaid ekspluateeris rootsi, saksa, prantsuse jne. kodanlus. Oli tarvis näidata, et soomlased pole sugugi ilma hõimuta, vaid kunagise suure, olgugi „aasia“ rahvaste „perekonna“ liikmed, kes aga on ette nihutanud nii tugevad isikud, nagu Attila, Tšingiskhan, Temerlan, ja kellel veel on sõna ütelda euroopa perekonnale.

Samasugused asjad — koguni veel teravamalt — elati vastaval momendil läbi Ungaris.

Hiljem soome kodanlus, oma teadlaste näol, hakkas niisama hoolsasti otsima aluseid „soome rahva õigusele oma aukoha kindlustamiseks maailmas“, s. o. soome kodanluse õigusele igasuguseks, kaasa arvatud poliitiliseks ekspansiooniks. Siin osutus suur uurali-altai rahvaste „perekond“ jälle väga sobivaks. See rahvaste „perekond“ osutus „tsivilisatoorilise missiooni“ jooneks jne.

Samasugused asjad elati vastaval momendil läbi Eestis (Ungari jäi oma geograafilise asendi tõttu üldiselt eemale).

Et unemal kõigi uurali-altai rahvaste „uesti-ühendamise“ oli liiga lai, liiga vähereaalne iseloom, siis ta sai enam poetide kui „reaalpoliitikutel“ omandiks. „Reaalsed“ poliitikud ei läinud niikaugele. Nad rahulduvad uurali-altai rahvaste kas või osakese uuesti-ühendamisega. Soomes ja Eestis nad rahulduksid soome-ugri ja samojeedi rahvaste „taas-ühendamisega“ Eurasia Septentrionalis'e raamides. Nii tekkis uurali-altai konstruktsioonide põhjal nn. panfinnism (täpselt pan-soome-ugri-samojedism).

Nagu teada, hakkasid uurali-altai konstruktsioonid omal ajal järjest enam kaotama oma veenvusest. Kuid oma ülesannet nad täidavad osalt veel praegugi. Soome ja eesti kodanluse ihaldatud ekspansiooni-alal, mõnede SSSR-i osade territooriumil, neis ringides, mis

nii või teisiti on seotud panfinnistlike meeleoludega, need meeleolud on seni kõige tihedamalt kokku kasvanud uurali-altai konstruktsioonidega" (lk. 91).

Toodud tsitaat kõneleb ise enda eest ning lugeja Eestis ei ole siin-esitatud avastusist kindlasti mitte vähem üllatatud kui lugeja Venes. Kui selgesti ning kindlal kujul valgustatakse kõiki seiku: „Samasugused asjad elati vastaval momendil läbi ka Eestis“! Ja Venemaa põhjaosa vallutamine samojeedide kaasabil! Eriti eesti mentaliteedi tundjana on B. otse võrratu! Meie autor ainult on unustanud mainimata oma lugejale, et uurali-altai teooria viimaseaegne uuesti-elustaja oli prantslane A. Sauvageot, kes a. 1929 avaldas teose „Recherches sur le vocabulaire des langues ouralo-altaïques“. Lõpuks tohiks olla huvitav nentida, et peagu samaaegselt Bubishi'iga käsitles uurali-altai küsimust maailmakuulus soome uurija Ramstedt, kes (Suomalainen Tiedeakatemia. Esitelmät ja pöytäkirjat 1935, lk. 80) leiab, et geograafilisil ja ajaloolisil põhjusil soomeugri ja altai keelte vahel ei saa olla mingit sugulust.

II köide sisaldab järgmised kirjutised: 1. O. M. Freidenberg, Folklooriliste pärisnimede „Makkus“ ja „Massa“ semantikast, 2. I. M. Trotski, Antiikse keeleteaduse ajaloost, 3. D. V. Bubishi, Käänamise lähteil, 4. B. A. Larin, Vene keele pariisi sõnas-
tik 1586-ndast a-st, 5. R. O. Šor, Instrumentaal-foneetilisist vaatlustist, 6. A. A. Satõbalov, Isikunimistust kumõkkidel, 7. S. Džikija, Evlija Tšelebi mingreeli ja gruziini keelest, 8. L. V. Ššerba, Luuletiste lingvistliku tõlgendamise katseid. II. Lermontovi „Mänd“ võrreldes selle saksa prototüübiga.

D. Bubishi võtab siin vaatlusele paapua nasioi keele ajakirjas „Anthropos“ VII avaldatud aineste põhjal. See on tüüpiline nn. klassi-
keel, kus sõnad on liigitatud kümnetesse klassidesse: mees, naine, suur neljajalgne loom, puu jne. Autor esitab huvitavaid tähelepanekuid, millel ta väidab olevat kaalu ka soome-ugri deklinatsiooni tek-
kimise küsimuse lahendamisel. Selleks küll oleks tarvis võrrelda
nuidki paapua keeli ja arvestada klassisüsteemi laiema ltki. (Vt. G. Royen, Die nominalen Klassifikationssysteme in den Sprachen der Erde, Wien, 1929.) Nasioi keel on õpetlik selle poolest, et siin, nagu ütleb B., „käänamisnähtused tekivad varasema arenemisastme näht-
tuste, nimelt klassidesse jagamise nähtuste asemele. Ning vaevalt see
piirub ainult nasioi ning temale struktuuri! lähedase koromira kee-
lega. Igal juhul on soome-ugri keeltes tunduv kõige vanemate kaa-
susnähtuste mittekaasuslik substraat. Kas see substraat on klassi-
fikatsiooniline või tuletuslik, selle üle on esialgu raske otsustada.“
Et Bubishi ei too mingeid näiteid, siis märgitagu selgituseks, et prof.
J. Mark on osutanud algupärasele vahetegemisele elusa ja elutu
vahel soome-ugri keelis. See viitaks klassifikatsioonilisele substra-
dile. Et jälle vähemalt tuletusele elementid kaasuslõppude laie-
nemisel oma osa etendavad, seda näitab kas või tuletuslõpp -l-i aja-
lugu (vt. näit. Szinnye, Sprw. 2, lk. 63 jj.). — Sama kõite
teistest kirjutistest sidusid nende ridade kirjutaja tähelepanu eriti A.
Satõbalovi ja A. Ššerba tööd. Esimesest saame ms. teada,
et kui kumõkkidel taheti ära hoida poegade suremist, nimetati neid
Qalsan, s. o. 'jäägu' või Olmes 'ei sure mitte'. Kui tütarlapsi oli
küllalt sündinud, pandi viimasele neist nimeks Qystaman (< Qysta-
man) 'tütreid küllalt' või Ulangerek 'poega tarvis'. Ššerba luule-
tiste üksikasjalise keelelise analüüsi meetodit aga tasuks tundma
õppida ning rakendada ka meie kirjanduse-uurijail.

A. R.

Mélanges de linguistique et de philologie, offerts à Jacq. van Ginneken à l'occasion du soixantième anniversaire de sa naissance (21 avril 1937). Paris, Librairie Klincksieck, 1937. 364 lk. Hind 75 fr.

Kuulsat hollandi keeleteadlast Jacq. van Ginneken'i, kes oma põhjanevate üldkeeleteaduslike teoste kaudu (peateos: Principes de linguistique psychologique, 1907) on tuttav ka eesti keeleteadlastele, austati tema 60-nda sünnipäeva puhul mahuka koguteosega, milles järgmised autorid kirjutavad järgnevatel teemadel: M. J. Sirks, Kõla, hääli ja häälik pärilikkusõpetuse maksvuspiirkonnas, L. Kaiser, Suulae kuju ja selle suhe kõnehäälikutega, R. Jakobson, Prosoodiliste vastuolude laadist, P. Menzerath, Uusi uurimusi häälikute rististamisest ja sõnasünteesi kohta helifilmi-ülesvõtete abil, V. Brøndal, Morfoloogia definitsioon, L. Hjelmlev, Pronoomeni loomus, S. Karcevski, Fraas ja propositsioon, A. Debrunner, Tervete sõnade dissimilatsioon, A. Belić, „Substantivum adverbiale“, V. Mathesius, Kahekordne eitus ja grammatiline ühildus, J. Vendryes, Abiverbi „avoir“ ('evima') tarvitamise kohta mineviku tähistamiseks, N. van Wijk, Diakroonilise fonoloogia ulatus ja ülesanne, J. Vachek, Kas foneemi saab määratella aja-termide varal, H. Lindroth, Üks terminoloogiline peaküsimus, W. Schmidt, Sukeldumismotiiv Põhja-Ameerika, Aasia ja Euroopa loomismüütides, M. Bartoli, Veel prekolumbia keelte algupärasest ruuminormide valgusel, J. J. Mikkola, Soome-ugri ja indo-euroopa, A. Cuny, (Hamiidi-) semiidi ja indo-euroopa, Uurimuste ajalugu, W. Koppers, Maagiline maailmaloomismüsteerium indo-eurooplasil, V. Bertoldi, Mediterraanne pluural fossiilsetes jäänustes, N. Trubetzkoy, Ida-kaukaasia keelte esiajaloo, K. Bouda, Julius v. Klaprothi „mizdshegi“ ülestähendised, A. Sommerfelt, Subjekti mõistest georgia keeles, C. Tagliavini, Märkmeid georgia ergatiivist, E. Benveniste, Kr. $\chi\theta\omega\nu$ indo-euroopa kuju, J. Kurylowicz, Kas indo-euroopa (algkeel) tundis *a-d o* kõrval, P. Kretschmer, Eridanos, J. Schrijnen, Itaalia substraat ja etruski keel, V. Magnien, Eoolia foneetika juhtum Homerosel, E. Rooth, I-umlaudist kelti ja germaani keeltes, Th. Baader, Germaani rõhu intensiivistamiskäik, Lisand germaani silbimoodustamise tunnetamisele, R. Husz, Võõraahvuslik alus ja keelepiirid, A. Dauzat, Germaani substraat prantsuse keele foneetilises arenemises, B. Weerenbeck, Mis on gerundiivum, A. Duraffour, Süntaktilise foneetika nähtusi alpi murrete ühes rühmas, J.-J. Salvedra de Grave, Giraut de Borneil ja obskuurne luule, A. H. Gardiner, Pärisnimedest, J. Wils, Kušiidid kaasussüsteemi arenemine, C. H. de Goeje, Kõla ja mõte kariibi keeltes, A. Gemelli, Uus lisand vokaalide struktuuri tundmiseks, R. H. Stetson, Foneem ja grafeem, A. Tanakadate, Romazi kirjaviisi arenemine Jaapanis ja selle standardiseerimine. — Kirjutiste eel on toodud Ginneken'i tööde bibliograafia, mis hõivab 34 lk.

Nagu esitatud loendist näha, käsitlevad koguteose kirjutised õige mitmesuguseid alasid mütoloogiast ja pärilikkusõpetusest kuni prekolumbia keelteni. Et kirjutiste keskmist pikkust nähtavasti on piiratud kaheksa lk-ni, siis muidugi on võimalik esitada ainult ülevaateid, kokkuvõtteid ja suunitlusi, mitte aga mingeid üksikasjalisi eriuurimusi. Kuid see ruuminappusest tingitud asjaolu ühtlasi teeb koguteose laiemale keeleteaduslikule üldsusele huvitavamaks, võimaldades saada hea ülevaate probleemidest ja nende lahendamise astmeist keeleteaduse eri afadel. Koguteose rikkalikust varasalvest suudame siinkohal võtta lähemale vaatlusele ainult paar kirjutist, nimelt kõigepealt J. J. Mik-

kola oma soome-ugri ja indo-euroopa keelte vahekorra. Mikkola rõhutab esiteks, „soome-ugri“ olevat ebaõnnestunud nimetus. Veel pahem aga olevat, kui tarvitatakse „soomet“ soome-ugri tähenduses. Juba mordva keelest minevat sm. keel põhjalikult lahku: „süntaks, keele vaim, on põhiliselt teine.“ Edasi on ehk huvitav tsiteerida Mikkola väljendusi astmevahelduse-teooria kohta: „Peale vokaal-asendi ühilduse, vokaalharmonia, tahtis Otto Donner nentida ka konsonanditasakaalu (Konsonantbalance) soome-ugri- ja samojeedile ühise nähtusena. E. N. Setälä arendas selle teooriaks ja nimetas nähtust ennast astmevahelduseks. Selle teooria järgi oleneb mitte ainult konsonandi-, vaid ka vokaalipikkus silbi lahtisusest ja kinnisusest, ja see omapärasus ulatuvat tema arvates soome-ugri-samojeedi ürgajastusse. Astmevaheldus on ainult lapi keeles võimalikult kaugemale arendatud, soomes see piirdub *k*, *p*, *t*-ga, ja on ka samojeedis selgesti tunnetatav. Ent mis muist soome-ugri keelist selle teooria toetuseks esitatakse, ei tundu olevat veenav, ja tekib küsimus, kas viimati astmevaheldus polnud omane ainult lapile ja samojeedile, neile arktilisile keelile, mis arvatavasti kunagi asetsevad lähestikku, ja edasi soomele. Sel juhul oleksid soomlaste asupaigad juba väga vara olnud Läänemere ääres, Soome lahe kui teljega, kuna sūrjanid, vogulid ja ostjakid on võrdlemisi hilja nende praegustele elukohtadele nihutatud“ (lk. 136 jj.). Asjaesitatud vaade huvitaval kombel tahab sobida ühte arheoloogide arvamusega, kes väidavad, „et olene oma maa ürgvanad peremehed“ (R. I n d r e k o, Soome-ugri algkodu küsimusest viimaseaja arkeoloogiliste leidude valgustusel, Üliõpilasleht 1936, lk. 422 jj.). — Soome-ugri ja indo-euroopa algsuguluse kohta arvab M., et seda küsimust alles siis võiks arutella, kui on selgitatud uurali keelte suhted türgi-mongoli ja tunguusi keelkonnaga. Edasi mainib M. veel soome-ugri keelte suhteid eri ieur. keeltega. Germaani laenude kohta ta ms. märgeb: „Vanad germaani-soome suhted vajavad veel põhjalikku revideerimist, sest senistes ühendustes on väline sarnasus viinud paljudele eksijäreldustele. Hea tahtega võib peaaegu igale soome sõnale konstrueerida algermaani alliksõna, kui ainult sõna mõte kõrvale jäetakse.“ Lõpuks mainitakse veel soome keele mõju põhja-vene murretele ja rootsi keelele ning ühtivusi soome ja balti keelte ning põhja-vene murrete süntaksis.

Teine kirjutis, millest tahaksin lähemalt refereerida, on Th. Baaderi oma, germaani rõhuolusid käsitlev. Rõhuküsimusi on ju alles viimasel ajal hakatud üksikasjalisemalt uurima. Astmevahelduse-teooriaga aluseks on alg-soomeugri rõhuolud, millest aga ei ole mingit ülevaadet. Praegused soome-ugri keeled lähevad rõhutamises omavahel tunduvalt lahku. Sellises olukorras on teretulnud iga viidegi ühte või teise suunda, kus võiks lahendust otsida. Baader'i kirjutis on oma konseptiivsusest ning teatavast hüpoteetilisusest hoolimata siiski õige palju mõtelda andev. Germaani intensiivsuse-rõhk osutab sõnade ja lausete mitmesugusele intensiivistamiskäigule. Baader eristab neid 3: 1) *ühtlane* intensiivistamiskäik, 2) *crecendo*-intensiivistamiskäik, 3) *decrecendo*-intensiivistamiskäik. Viimased kaks on tegelikult tähtsaimad; varem nimetati neid „tõusvaks“ ja „langevaks“. Seega tuleb siis ka germaani keeltes keeleajalooliselt arvestada häälikudublette või „-triblette“, kui nii võiks öelda. Edasi tuleb silmas pida, kas selline dublett või häälikukolmesus on säilinud või on dubleti või kolmiku üks kuju teise arvel üldistunud. Sellelt seisukohalt vaadeldakse kõigepealt konsonantismi ning rõhutatakse Verner'i seaduse puhul, et fonoloogiliselt oluline on vastuolu: helitu fortis ~ helitu lenis. Et helitud leniskonsonandid hiljem helilises naabruses on helilistunud, sellel pole

fonoloogilist tähtsust. Seda seika tuleks ka astmevahelduse-teooria käsitlemisel arvestada. Edasi võtab B a a d e r vaatlusele algermaani konsonandi-pikenemised ja nn. läänegermaani konsonandi-geminatsioon ja leiab mõlemad nähtused olevat samad ning põhinevat samal germaani rõhuseadusel. Mingi ühe häälikuvormi üldistumist ta muide peab „keelekujutluste edasijõudnud sisulise rikastumise tulemuseks, mis viib välise keelekuju lihtsustumisele, vastavalt seadusele: Keelekuju mitmekesisus on vastuproportsionaalne keele sisulise täiusega“. Käsitelles konsonantide assimileerumist püstitab refereeritava kirjutise autor järgmise üldreegli: „Assimileerumine (kas esimese või teise konsonandi kasuks, see oleneb konsonandi laadist, mis ühendis esimesel või teisel kohal seisab) on crescendo-intensiivistamise tulemus; seevastu säilitab decrescendo-intensiivistus (esialgu) konsonandiühendi. Vastavalt püsib crescendo-rõhutamisel konsonant (enama või vähema fortiskvaliteediga), kuna silbi decrescendo-intensiivistamisel teda ähvardab kadu.“ See meenutab nii väga astmevahelduse-teooriat, kuigi autoril viimases nähtavasti aimu pole. Kaugemal küll möönab autor, et assimilatsioon põhjuseks ka decrescendo-intensiivistamine võib olla. — Vokalismi alalt tahaksin mainida ainult šva-ehk svarabhakti-vokaalide tekkimise seletust. Kui *zeswa* > *zesawa*, siis eeldab see B. järgi algset silbistamist *zesw-a*, nii et crescendo-intensiivistamine pidi tabama kogu silpi. „Tõik, et rõhk ulatus kuni -w-ni, viis sekundaarse vokaali tekkimisele.“ Seda seletuskatset oleks mõeldav rakendada ka e. *lehem* jne. puhul.

Nagu ülaltoodust selgub, pakub ka viimatinimetatud kirjutis nii mõndagi huvitavat, ning meil on põhjust huviga ootama jääda Baa-deri ulatuslikumat tööd „Germanische Sprachgeschichte im Spiegel der phonologischen Systeme“.

Oleme jõudnud siinkohal veidi lähemalt vaadelda ainult kahte kirjutist rikkalikust koguteosest, mille ülejäänud artiklid ei paku mitte vähem huvitavat. Väliseltki jätab koguteos väga hea mulje, ainult oleks pidanud saksakeelsete kirjutiste korrekture suurema hoolega lugema. Nii esinevad juba esimeses kirjutises järgmised trükivead: lk. 8 r. 6 Nachkommen pro Nachkommen, lk. 9 r. 11 a. In derr pro In der, lk. 10 r. 8 sie Scheidung pro die Scheidung, lk. 11 r. 6 a. material pro Material, lk. 12 r. 6 Deiestheoretisch pro Diese theoretisch, lk. 13 r. 4—5 egenseitiges pro gegenseitiges, lk. 13 r. 16 Fakto pro Faktor, r. 23 Sprachbidung pro -bildung, r. 24 könlnen pro können. Sellest puudusest hoolimata tuleb koguteos arvata üldkeeleteaduse r a u d v a r a hulka.

A. R.

Õiendusi.

Palutakse parandada järgmised trükivead EK eelmises numbris:

On trükitud:		Peab olema:
Lk. 123, rida 25 ül.	A. Magyar Nyelvtudo-	A Magyar Nyelvtudo-
	mány	mányi
• 124, • 13 alt	need).	need
• 130, • 11 ül.	'sufficiency	sufficiency

Vastutav toimetaja: Joh. V. Veski.

Väljaandja: Akadeemiline Emakeele Selts.

Eesti Kirjastus-Ühisus „Postimehe“ trükk, Tartus.

30. X 1937.

SOOME-EESTI SÕNARAAMAT

Toimetanud JUULIUS MÄGISTE

Nimetatud sõnaraamat ei ole üksnes kuiv sõnadekogu, vaid selles leidub rohkesti kõnekäände, lausenäiteid, käändetarvitamise näiteid verbide juures, idiomaatilisi väljendusviise ja muud mitmekülgselt aineklikku, mis on tähtis õppijatele, tõlkijatele ja kõigile keeletarvitajatele. Silmas on peetud ka igakülgselt teaduslikku terminoloogiat. Peale muu sõnavara sisaldab sõnastik ka valiku kohanimisid ja kõige tarvitavamaid soome sõnalühendeid. Autorit peetakse heaks soome keele ja soome murrete tundjaks. Teos on ainulaadne ulatuselt, ajakohasuselt ja kompetentsuselt.

AKAD. EMAKEELE SELTSI KIRJASTUS, TARTUS 1931.
VIII+688 lk., hind 9 kr. 75 s.

Ladu: Akad. Kooperat. raamatukauplus, Ülikooli 15, Tartu.

Muid Akadeemilise Emakeele Seltsi toimetisi:

Eesti nimi. Valik uusi perekonnanimesid. Toimetanud J. Mägiste ja E. Elisto, Tartu 1935, 104 lk. Hind 50 senti. Pealadu ja omanik: Nimeede Eestistamise Liit, Vene 23—9, Tallinn.

Eestipäraseid eesnimisid. Toimetanud J. Mägiste. Tartu 1936. 40 lk. Hind 50 s. Kirjastaja: Nimeede Eestistamise Liit, Vene 23, Tallinn.

Eestlasele eesti nimi. Koguteos, 70 lk. Hind enne 50 s., nüüd 25 senti.

Soome kirjustik. Nr. 2, 3, 4 à 25—30 s.

Liivi lugemik I—IV, à 25—40 s. Setu lugemik I, II. Hind 50 ja 75 s.

Valik grammatilisi oskussõnu. Hind 25 s.

Valik eesti kirjakeele vanemaid mälestisi. A. Saareste ja A. R. Cederberg. Vihk I. Hind 2 kr. — Vihk II. Hind 2 kr. 50 s.

Eksperimentaalfoneetika alged. W. E. Peters. Hind 40 s.

Wanradt-Kõlli katekismuse katkendid. A. Saareste. Hind 50 s.

Esimese eestikeelse raamatu, Wanradt-Kõlli katekismuse keelest. A. Saareste. Hind 40 s.

Keel ja loogika. A. Koort. Avec un résumé. Hind 50 s.

Eelmiste ladu: O/ü. Noor-Eesti, Rüütli tän. 11, Tartu.

Algsm. 1. silbi eä eesti keeles. J. Mägiste. Avec un résumé. Hind 30 s.
Eesti keeleala murdelisest liigendusest. (Kolme kaardiga.) Albert Saareste. Avec un résumé. Hind 60 s.

Kümme aastat eesti murrete süstemaatset kogumist. A. Saareste. Avec un résumé. Hind 50 s.

Kõhklevaid mõtteid läänemere-soome laensõnade-uurimise puhul. J. Mägiste. Avec un résumé. Hind 40 s.

Eesti saama-futuuri algupärast ja tarvitamiskõlblikkusest. J. Mägiste. Avec un résumé. Hind 50 s.

Adjektiiv-atribuudi kongruentsist eesti keeles. R. Nurkse. With an English Summary. Hind 1 kr.

Ladu: Akad. Kooperat. raamatukauplus, Ülikooli 15, Tartu.

Kõigilt siinseilt väljaandeilt ant. A. E. Seltsi liikmeile 20% hinnaalandust, välja arvatud Eesti nimi ja Eestipäraseid eesnimisid (vt. ülal). — SOOME-EESTI SÕNARAAMATULT ka „Eesti Keele“ tellijatele 20% (s. o. 1 kr. 95 s.) hinnaalandust.

EESTI KEEL

(Akad. Emakeele Seltsi ajakiri, XVI aastakäik, 1937)

ilmub aasta kohta kaheksa numbrit, à 32 lk., kokku 256 lk. Ilmumise tähtajad: kevadsemestril veebr., märts, aprill, mai, sügispoolaastal sept., okt., nov., detš.; kaksiknumbri korral teise numbrit tähtaeg.

Tellimise hind aastaks sisemaale 3 kr., välismaale 4 kr., pooleks aastaks sisemaale 1 kr. 50 s. Üksiknumbri hind 40 s., kaksiknumber 80 s. Tellimisi võtavad vastu kõik postiasutised ja linnades suuremad raamatukauplused. Üksikuid numbreid on müügil Tallinnas Tall. E. Kirj. Üh. „Päevalehe“, Tartus O/Ü. „Noor-Eesti“ ja Akad. Kooperatiivi raamatukaupluses. Viimases ka talitus (Tartu, Ülikooli 15, tel. 63).

Varem ad aastakäigud:

- I—IV aastak., 1922—1925, à 192 lk.,
brošeeritud, hind à 2 kr.
- V—VIII aastak., 1926—1929, à 256 lk.,
brošeeritud, hind à 3 kr. 20 s.
- IX—XV aastak., 1930—1936, à 192 lk.,
brošeeritud, hind à 2 kr. 50 s.

Ilmunud broš. aastakäikudele raamatukogudele ja koolidele 15 %, Seltsi liikmeile 20 % hinnaalandust. Saada Noor-Eesti raamatukauplusest.

Erisoodustused:

„Eesti Keele“ 1937. aastakäigu tellijaile annab AES võimaluse saada EK neljast esimesest aastakäigust vabal valikul kaks tasuta (saatekulude vastu), peale selle osta viiet ja kuuet aastakäiku poole hinnaga, s. o. à 1 kr. 60 s. Kirjalikult soovi avaldades ning raha ette saates — talituse kaudu (Akad. Kooperatiiv), isiklikult (tellimiskviitungi ettenäitamisel) — otse Noor-Eestilt. Soomeeesti sõnaraamatult (vt. eelmisel leheküljel) saavad EK tellijad 20 % (1 kr. 95 s.) hinnaalandust — Akadeemilisest Kooperatiivist.

EESTI KEEL

kui ainuke keeleline ajakiri Eestis

taotleb kahe suguseid sihte: 1) avaldada teaduslikke uurimusi eesti keele ning sugukeelte alalt, käsitledes ka üldkeeleteaduse probleeme, ja 2) võimalust mööda rahuldada tarvet puhtõigekeelsusliku ajakirja järele.

EESTI KEELES

leiavad käsitlemist õigekeelsuse ning keele tegeliku korralduse küsimused. EK-s avaldatakse Akad. Emakeele Seltsi juhatuse ja E. Kirj. Seltsi Keeletoimkonna keelelisi otsuseid ning reegleid. Eriti sagedasti käsitletakse koha- ning isikunimedede kirjutusviisi.

EESTI KEELES

ilmub tarvidust mööda keelelise kirjanduse, eriti tegelikku tarvituses minevate teoste (käsi- ning õpiraamatute) arvustisi, murdetekste, ülevaateid tööaladelt jne.

Toimetus: Tartu, Rüütli 24, III kord. Tel. 2-81 (peatoimetaja).

HIND 40 SENTI.